พระสุตตันตปิฎก
มหาปรินิพฺพานสุตฺตปาลิ

พระมหาสมปอง มุทิโต
สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

eBook-68

พระสุตตนฺตปิฎก

ทีฆนิกาย มหาวคฺค ๑๐/๑๓๑-๒๔๐

๓. มหาปรินิพพานสุตฺต

๑๓๑. เอวํ เม สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต. เตน โข ปน สมเยน ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต วชฺชีอภิยาตุกาโม โหติ. โส เอวมาห “อหํ หิเม วชฺชี เอวมฺมหิทฺธิเก เอวมฺมหานุภาเว อุจฺเฉจฺฉามิ วชฺชี วินาเสสฺสามิ วชฺชี อนยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามิ วชฺชี”ติ.

๑๓๒. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต วสฺสการํ พฺราหฺมณํ มคธมหามตฺตํ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ พฺราหฺมณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ ‘ราชา ภนฺเต มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’ติ. เอวญฺจ วเทหิ ‘ราชา ภนฺเต มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต วชฺชี อภิยาตุกาโม. โส เอวมาห “อหํ หิเม วชฺชี เอวมฺมหิทฺธิเก เอวมฺมหานุภาเว อุจฺเฉจฺฉามิ วชฺชี วินาเสสฺสามิ วชฺชี อนยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามี’ติ. ยถา เต ภควา พฺยากโรติ ตํ สาธุกं อุคฺคเหตฺวา มม อาโรเจยฺยาสิ. น หิ ตถาคตา วิตถํ ภณนฺตี”ติ.

วสฺสการพฺราหฺมโณ

๑๓๓. “เอวํ โภ”ติ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺทานิ ภทฺทานิ ยานานิ โยเชตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยาเนหิ ราชคหมฺหา นิยฺยาสิ, เยน คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต, เตน ปายาสิ. ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโกว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ. สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ราชา โภ โคตม มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต โภโต โคตมสฺส ปาเท สิรสา วนฺทติ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ. ราชา โภ โคตม มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต วชฺชี อภิยาตุกาโม. โส เอวมาห ‘อหํ หิเม วชฺชี เอวมฺมหิทฺธิเก เอวมฺมหานุภาเว อุจฺเฉจฺฉามิ วชฺชี วินาเสสฺสามิ วชฺชี อนยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามี’”ติ.

ราชอปริหานิยธมฺมา

๑๓๔. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปิฏฺฐิโต ฐิโต โหติ ภควนฺตํ พีชยมาโน.

(๑) อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทํ อามนฺเตสิ “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี อภิณฺหํ สนฺนิปาตา สนฺนิปาตพหุลา’ติ. “สุตํ เมตं ภนฺเต ‘วชฺชี อภิณฺหํ สนฺนิปาตา สนฺนิปาตพหุลา”ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชี อภิณฺหํ สนฺนิปาตา สนฺนิปาตพหุลา ภวิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา, โน ปริหานิ.

(๒) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี สมคฺคา สนฺนิปตนฺติ สมคฺคา วุฏฺฐหนฺติ สมคฺคา วชฺชิกรณียานิ กโรนฺตี’ติ? “สุตํ เมตं ภนฺเต ‘วชฺชี สมคฺคา สนฺนิปตนฺติ สมคฺคา วุฏฺฐหนฺติ สมคฺ

คา วชฺชิกรณียานิ กโรนฺตี”ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชี สมคฺคา สนฺนิปติสฺสนฺติ สมคฺคา วุฏฺฐหิสฺสนฺติ, สมคฺคา วชฺชิกรณียานิ กริสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๓) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปนฺติ ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทนฺติ ยถาปญฺญตฺเต โปราเณ วชฺชิธมฺเม สมาทาย วตฺตนฺตี”’ติ? “สุตํ เมตํ ภนฺเต ‘วชฺชี อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปนฺติ ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทนฺติ ยถาปญฺญตฺเต โปราเณ วชฺชิธมฺเม สมาทาย วตฺตนฺตี”’ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท “วชฺชี อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปสฺสนฺติ ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทิสฺสนฺติ ยถาปญฺญตฺเต โปราเณ วชฺชิธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๔) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี เย เต วชฺชีนํ วชฺชิมหลฺลกา เต สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ เตสญฺจ โสตพฺพํ มญฺญนฺตี”’ติ? “สุตํ เมตํ ภนฺเต ‘วชฺชี เย เต วชฺชีนํ วชฺชิมหลฺลกา เต สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ เตสญฺจ โสตพฺพํ มญฺญนฺตี”’ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชี เย เต วชฺชีนํ วชฺชิมหลฺลกา เต สกฺกริสฺสนฺติ ครุํ กริสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปูเชสฺสนฺติ เตสญฺจ โสตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๕) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกุมาริโย ตา น โอกฺกสฺส ปสยฺห วาเสนฺตี”’ติ? “สุตํ เมตํ ภนฺเต ‘วชฺชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกุมาริโย ตา น โอกฺกสฺส ปสยฺห วาเสนฺตี”’ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกุมาริโย ตา น โอกฺกสฺส ปสยฺห วาเสสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๖) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชี ยานิ ตานิ วชฺชีนํ วชฺชิเจติยานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, เตสญฺจ ทินฺนปุพฺพํ กตปุพฺพํ ธมฺมิกํ พลึ โน ปริหาเปนฺตี”’ติ? “สุตํ เมตํ ภนฺเต ‘วชฺชี ยานิ ตานิ วชฺชีนํ วชฺชิเจติยานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ เตสญฺจ ทินฺนปุพฺพํ กตปุพฺพํ ธมฺมิกํ พลึ โน ปริหาเปนฺตี”’ติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชี ยานิ ตานิ วชฺชีนํ วชฺชิเจติยานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกริสฺสนฺติ ครุํ กริสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปูเชสฺสนฺติ เตสญฺจ ทินฺนปุพฺพํ กตปุพฺพํ ธมฺมิกํ พลึ โน ปริหาเปสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๗) “กินฺติ เต อานนฺท สุตํ ‘วชฺชีนํ อรหนฺเตสุ ธมฺมิกา รกฺขาวรณคุตฺติ สุสංวิหิตา, กินฺติ อนาคตา จ อรหนฺโต วิชิตๆ อาคจฺเฉยฺยุ, อาคตา จ อรหนฺโต วิชิเต ผาสุ วิหเรยฺยุ”’นฺติ? “สุตํ เมตํ ภนฺเต ‘วชฺชีนํ อรหนฺเตสุ ธมฺมิกา รกฺขาวรณคุตฺติ สุสංวิหิตา, กินฺติ อนาคตา จ อรหนฺโต วิชิตๆ อาคจฺเฉยฺยุ, อาคตา จ อรหนฺโต วิชิเต ผาสุ วิหเรยฺยุ”นฺติ. “ยาวกีวญฺจ อานนฺท วชฺชีนํ อรหนฺเตสุ ธมฺมิกา รกฺขาวรณคุตฺติ สุสංวิหิตา, ภวิสฺสติ กินฺติ อนาคตา จ อรหนฺโต วิชิตๆ อาคจฺเฉยฺยุ, อาคตา จ อรหนฺโต วิชิเต ผาสุ วิหเรยฺยุนฺติ. วุทฺธิเยว อานนฺท วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานี”ติ.

๑๓๕. อถ โข ภควา วสฺสการๆ พฺราหฺมณๆ มคธมหามตฺตๆ อามนฺเตสิ “เอกมิทาหๆ พฺราหฺมณ สมยๆ เวสาลิยๆ วิหรามิ สารนฺทเท เจติเย. ตตฺราหๆ วชฺชีนๆ อิเม สตฺต อปริหานิเย

ธมฺเม เทเสสึ. ยาวกีวญฺจ พฺราหฺมณ อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา วชฺชีสุ จสฺสนฺติ, อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ วชฺชี สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว พฺราหฺมณ วชฺชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานี"ติ.

เอวํ วุตฺเต, วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "เอกเมเกนปิ โภ โคตม อปริหานิเยน ธมฺเมน สมนฺนาคตานํ วชฺชีนํ วุทฺธิเยว ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ, โก ปน วาโท สตฺตหิ อปริหานิเยหิ ธมฺเมหิ. อกรณียาว โภ โคตม วชฺชี รญฺญา มาคเธน อชาตสตฺตุนา เวเทหิปุตฺเตน, ยทิทํ ยุทฺธสฺส อญฺญตฺร อุปลาปนาย อญฺญตฺร มิตฺเภทา. หนฺท จทานิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียา"ติ. "ยสฺสทานิ ตฺวํ พฺราหฺมณ กาลํ มญฺญสี"ติ. อถ โข วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคธมหามตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

ภิกฺขุอปริหานิยธมฺมา

๑๓๖. อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเต วสฺสกาเร พฺราหฺมเณ มคธมหามตฺเต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "คจฺฉ ตฺวํ อานนฺท, ยาวติกา ภิกฺขู ราชคหํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, เต สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตหี"ติ. "เอวํ ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, ยาวติกา ภิกฺขู ราชคหํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ, เต สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "สนฺนิปติโต ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ, ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญตี"ติ.

อถ โข ภควา อุฏฺฐายาสนา, เยน อุปฏฺฐานสาลา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "สตฺต โว ภิกฺขเว อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามี"ติ. "เอวํ ภนฺเต"ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ -

(๑) "ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู อภิณฺหํ สนฺนิปาตา สนฺนิปาตพหุลา ภวิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๒) "ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู สมคฺคา สนฺนิปติสฺสนฺติ สมคฺคา วุฏฺฐหิสฺสนฺติ สมคฺคา สงฺฆกรณียานิ กริสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๓) "ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู อปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปสฺสนฺติ, ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทิสฺสนฺติ, ยถาปญฺญตฺเตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๔) "ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา, เต สกฺกริสฺสนฺติ ครุํ กริสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปูเชสฺสนฺติ เตสญฺจ โสตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๕) "ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู อุปฺปนฺนาย ตณฺหาย โปโนพฺภวิกาย น วสํ คจฺฉิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๖) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู อารญฺญเกสุ เสนาสเนสุ สาเปกฺขา ภวิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๗) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู ปจฺจตฺตญฺเญว สตี อุปฏฺฐเปสฺสนฺติ ‘กินฺติ อนาคตา จ เปสลา สพฺรหฺมจารี อาคจฺเฉยฺยุ๋ อาคตา จ เปสลา สพฺรหฺมจารี ผาสุ วิหเรยฺยุ’นฺติ. วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ ฐสฺสนฺติ, อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

๑๓๗. “อปเรปิ โว ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋. ภควา เอตทโวจ —

(๑) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น กมฺมารามา ภวิสฺสนฺติ น กมฺมรตา น กมฺมาราม ตมนุยุตฺตา, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๒) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น ภสฺสารามา ภวิสฺสนฺติ น ภสฺสรตา น ภสฺสาราม ตมนุยุตฺตา, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๓) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น นิทฺทารามา ภวิสฺสนฺติ น นิทฺทารตา น นิทฺทา รามตมนุยุตฺตา, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๔) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น สงฺคณิการามา ภวิสฺสนฺติ น สงฺคณิกรตา น สงฺ คณิการามต-มนุยุตฺตา, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๕) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น ปาปิจฺฉา ภวิสฺสนฺติ น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คตา, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๖) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น ปาปมิตฺตา ภวิสฺสนฺติ น ปาปสหายา น ปาปสมฺ ปวงฺกา. วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๗) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู น โอรมตฺตเกน วิเสสาธิคเมน อนฺตราโวสานํ อาปชฺ ชิสฺสนฺติ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ ฐสฺสนฺติ อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

๑๓๘. “อปเรปิ โว ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ ฯเปฯ “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู สทฺธา ภวิสฺสนฺติ ฯเปฯ หิริมนา ภวิสฺสนฺติ... โอตฺตปฺปี ภวิสฺสนฺติ... พหุสฺสุตา ภวิสฺสนฺติ... อารทฺธวีริยา ภวิสฺสนฺติ... อุปฏฺฐิตสฺสตี ภวิสฺสนฺติ... ปญฺญวนฺโต ภวิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ. ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม สตฺต อปริหานิ ยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ ฐสฺสนฺติ อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

๑๓๙. “อปเรปิ โว ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋. ภควา เอตทโวจ –

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ ฯเปฯ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ... วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ ... ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ ... ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ ... สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ ... อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ จสฺสนฺติ อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

๑๔๐. “อปเรปิ โว ภิกฺขเว สตฺต อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ –

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู อนิจฺจสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติฯเปฯ อนตฺตสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ... อสุภสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ... อาทีนวสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ... ปหานสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ... วิราคสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ... นิโรธสญฺญํ ภาเวสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม สตฺต อปริหานิยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ จสฺสนฺติ อิเมสุ จ สตฺตสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

๑๔๑. “ฉ โว ภิกฺขเว อปริหานิเย ธมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ —

(๑) “ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปสฺสนฺติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๒) ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปสฺสนฺติ ฯเปฯ

(๓) ฯเปฯ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐาเปสฺสนฺติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๔) ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมปิ, ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี ภวิสฺสนฺติ, สีลวนฺเตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคี, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๕) ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู ยานิ กานิ สีลานิ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสංวตฺตนิกานิ, ตถารูเปสุ สีเลสุ สีลสามญฺญคตา วิหริสฺสนฺติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

(๖) ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขู ยายं ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ, ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคตา วิหริสฺสนฺติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ.

“ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว อิเม ฉ อปริหานิยา ธมฺมา ภิกฺขูสุ จสฺสนฺติ อิเมสุ จ ฉสุ อปริหานิเยสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขู สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุทฺธิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานี”ติ.

๑๔๒. ตตฺร สุทํ ภควา ราชคเห วิหรนฺโต คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต เอตเทว พหุลํ ภิกฺขูนํ ธมฺมึ กถํ กโรติ “อิติ สีลํ อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ

มหานิสโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. ปญฺญาปริภาวิตं จิตฺตं สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทं กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

๑๔๓. อถ โข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตं วิหริตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “อายามานนฺท, เยน อมฺพลฏฺฐิกา, เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน อมฺพลฏฺฐิกา ตทวสริ. ตตฺร สุทं ภควา อมฺพลฏฺฐิกายं วิหรติ ราชาคารเก. ตตฺราปิ สุทं ภควา อมฺพลฏฺฐิกายं วิหรนฺโต ราชาคารเก เอตเทว พหุลं ภิกฺขูนं ธมฺมึ กถं กโรติ “อิติ สีลं อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสฺโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. ปญฺญาปริภาวิตं จิตฺตं สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทं กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

๑๔๔. อถ โข ภควา อมฺพลฏฺฐิกายं ยถาภิรนฺตं วิหริตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน นาฬนฺทา เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน นาฬนฺทา ตทวสริ, ตตฺร สุทं ภควา นาฬนฺทายं วิหรติ ปาวาริกมฺพวเน.

สาริปุตฺตสีหนาโท

๑๔๕. อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภควนฺตं เอตทโวจ “เอวं ปสนฺโน อหं ภนฺเต ภควติ; น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา อภิญฺญาตโร ยทิทं สมฺโพธิย”นฺติ. “อุฬารา โข เต อยं สาริปุตฺต อาสภี วาจา ภาสิตา เอกํโส คหิโต สีหนาโท นทิโต ‘เอวัปสนฺโน อหं ภนฺเต ภควติ; น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา อภิญฺญาตโร ยทิทं สมฺโพธิย’นฺติ.

“กึ เต สาริปุตฺต เย เต อเหสุं อตีตมทฺธานं อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา ‘เอวัสีลา เต ภควนฺโต อเหสุं อิติปิ เอวัธมฺมา เอวัปญฺญา เอววิหารี เอววิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหสุं อิติปี”’ติ? “โน เหตं ภนฺเต”.

“กึ ปน เต สาริปุตฺต เย เต ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานं อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา ‘เอวัสีลา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติปิ เอวัธมฺมา เอวัปญฺญา เอววิหารี เอววิมุตฺตา เต ภควนฺโต ภวิสฺสนฺติ อิติปี”’ติ? “โน เหตं ภนฺเต”.

“กึ ปน เต สาริปุตฺต อหं เอตรหิ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต “เอวัสีโล ภควา อิติปิ เอวัธมฺโม เอวัปญฺโญ เอววิหารี เอววิมุตฺโต ภควา อิติปี”’ติ? “โน เหตं ภนฺเต”.

“เอตฺถ จ หิ เต สาริปุตฺต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ อรหนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺเธสุ เจโตปริยญาณं นตฺถิ. อถ กิญฺจรหิ เต อยं สาริปุตฺต อุฬารา อาสภี วาจา ภาสิตา เอกํโส คหิโต สีหนาโท นทิโต ‘เอวัปสนฺโน อหं ภนฺเต ภควติ; น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตรหิ วิชฺชติ อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา อภิญฺญาตโร ยทิทं สมฺโพธิย”นฺติ?

๑๔๖. “น โข เม ภนฺเต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ อรหนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺเธสุ เจโต ปริยญาณํ อตฺถิ อปิ จ เม ธมฺมนฺวโย วิทิโต. เสยฺยถาปิ ภนฺเต รญฺโญ ปจฺจนฺติมํ นครํ ทฬฺหุทฺธาปิ ทฬฺหปาการโตรณํ เอกทฺวารํ ตตฺรสฺส โทวาริโก ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี อญฺญาตานํ นิวาเรตา ญาตานํ ปเวเสตา. โส ตสฺส นครสฺส สมนฺตา อนุปริยายปถํ อนุกฺกมมาโน น ปสฺเสยฺย ปาการสนฺธึ วา ปาการวิวรํ วา อนฺตมโส พิฬารนิกฺขมนมตฺตมฺปิ. ตสฺส เอวมสฺส ‘เย โข เกจิ โอฬาริกา ปาณา อิมํ นครํ ปวิสนฺติ วา นิกฺขมนฺติ วา สพฺเพ เต อิมินาว ทฺวาเรน ปวิสนฺติ วา นิกฺขมนฺติ วา’ติ. เอวเมว โข เม ภนฺเต ธมฺมนฺวโย วิทิโต ‘เย เต ภนฺเต อเหสุ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา สตฺตโพชฺฌงฺเค ยถาภูตं ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌึสุ. เยปิ เต ภนฺเต ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺตา สตฺตโพชฺฌงฺเค ยถาภูตं ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌิสฺสนฺติ. ภควาปิ ภนฺเต เอตรหิ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปติฏฺฐิตจิตฺโต สตฺต โพชฺฌงฺเค ยถาภูตं ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ’”ติ.

๑๔๗. ตตฺรปิ สุทํ ภควา นาฬนฺทายํ วิหรนฺโต ปาวาริกมฺพวเน เอตเทว พหุลํ ภิกฺขูนं ธมฺมึ กถํ กโรติ “อิติ สีลं อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสสา. ปญฺญาปริภาวิตं จิตฺตं สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทं กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

ทุสฺสีลอาทีนวา

๑๔๘. อถ โข ภควา นาฬนฺทายं ยถาภิรนฺตं วิหริตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน ปาฏลิคาโม เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน ปาฏลิคาโม ตทวสริ. อสฺโสสุํ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา “ภควา กิร ปาฏลิคามํ อนุปฺปตฺโต”ติ. อถ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. เอกมนฺตं นิสินฺนา โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควนฺตं เอตทโวจุํ “อธิวาเสตุ โน ภนฺเต ภควา อาวสถาคาร”นฺติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน อาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถริ อาวสถาคารํ สนฺถริตฺวา อาสนานิ ปญฺญเปตฺวา อุทกมณิกं ปติฏฺฐาเปตฺวา เตลปทีปึ อาโรเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐํสุ. เอกมนฺตं ฐิตา โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควนฺตं เอตทโวจุํ “สพฺพสนฺถริสนฺถตं ภนฺเต อาวสถาคารं อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ อุทกมณิโก ปติฏฺฐาปิโต เตลปทีโป อาโรปิโต; ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลं มญฺญตี”ติ. อถ โข ภควา สายนฺหสมยं. นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน อาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมं ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ. ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิ

สิตฺวา ปจฺฉิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ ภควนฺตเมว ปุรกฺขตฺวา. ปาฏลิคามิกาปิ โข อุปาสกา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมํ ภิตฺตึ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทึสุ ภควนฺตเมว ปุรกฺขตฺวา.

๑๔๙. อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเก อุปาสเก อามนฺเตสิ “ปญฺจิเม คหปตโย อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา. กตเม ปญฺจ? อิธ คหปตโย ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน ปมาทาธิกรณํ มหตึ โภคชานึ นิคจฺฉติ. อยํ ปโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา.

“ปุน จปรํ คหปตโย ทุสฺสีลสฺส สีลวิปนฺนสฺส ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ. อยํ ทุติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา.

“ปุน จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ. ยทิ ขตฺติยปริสํ ยทิ พฺราหฺมณปริสํ ยทิ คหปติปริสํ ยทิ สมณปริสํ. อวิสารโท อุปสงฺกมติ มงฺกุภูโต. อยํ ตติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา.

“ปุน จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน สมฺมูฬฺโห กาลงฺกโรติ. อยํ จตุตฺโถ อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา.

“ปุน จปรํ คหปตโย ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชติ. อยํ ปญฺจโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา. อิเม โข คหปตโย ปญฺจ อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยา.

สีลานิสังสา

๑๕๐. “ปญฺจิเม คหปตโย อานิสังสา สีลวโต สีลสมฺปทาย. กตเม ปญฺจ? อิธ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อปฺปมาทาธิกรณํ มหนฺตं โภคกฺขนฺธं อธิคจฺฉติ. อยํ ปโม อานิสังโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

“ปุน จปรํ คหปตโย สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ. อยํ ทุติโย อานิสังโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

“ปุน จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ. ยทิ ขตฺติยปริสํ ยทิ พฺราหฺมณปริสํ ยทิ คหปติปริสํ ยทิ สมณปริสํ วิสารโท อุปสงฺกมติ อมงฺกุภูโต. อยํ ตติโย อานิสังโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

“ปุน จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อสมฺมูฬฺโห กาลงฺกโรติ. อยํ จตุตฺโถ อานิสังโส สีลวโต สีลสมฺปทาย.

“ปุน จปรํ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปชฺชติ. อยํ ปญฺจโม อานิสังโส สีลวโต สีลสมฺปทาย. อิเม โข คหปตโย ปญฺจ อานิสังสา สีลวโต สีลสมฺปทายา”ติ.

๑๕๑. อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเก อุปาสเก พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุยฺโยเชสิ “อภิกฺกนฺตา โข คหปตโย รตฺติ ยสฺสทานิ ตุมฺเห กาลं มญฺญถา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข ปาฏลิคามิกา อุปาสกา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุ. อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเตสุ ปาฏลิคามิเกสุ อุปาสเกสุ สุญฺญาคารํ ปาวิสิ.

ปาฏลิปุตฺตนครมาปนํ

๑๕๒. เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหาย. เตน สมเยน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺเสว

ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ. ยสฺมึ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มเหสกฺขานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ นีจานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. อทฺทสา โข ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ตา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโย. อถ โข ภควา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “เก นุ โข อานนฺท ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺตี”ติ ? “สุนิธวสฺสการา ภนฺเต มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายา”ติ. “เสยฺยถาปิ อานนฺท เทเวหิ ตาวตึเสหิ สทฺธึ มนฺเตตฺวา เอวเมว โข อานนฺท สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหาย. อิธาหํ อานนฺท อทฺทสํ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโย. ยสฺมึ อานนฺท ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มเหสกฺขานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ นีจานํ ตตฺถ รญฺโ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ. ยาวตา อานนฺท อริยํ อายตนํ ยาวตา วณิปฺปโถ อิทํ อคฺคนครํ ภวิสฺสติ ปาฏลิปุตฺตํ ปุฏเภทนํ ปาฏลิปุตฺตสฺส โข อานนฺท ตโย อนฺตรายา ภวิสฺสนฺติ. อคฺคิโต วา อุทกโต วา มิถุเภทา วา”ติ.

๑๕๓. อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ “อธิวาเสตุ โน ภวํ โคตโม อชฺชตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา”ติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา เยน สโก อาวสโถ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สเก อาวสเถ ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสุํ “กาโล โภ โคตม นิฏฺฐิตํ ภตฺต”นฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน สุนิธวสฺสการานํ มคธมหามตฺตานํ อาวสโถ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสุํ สมฺปวาเรสุํ. อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข สุนิธวสฺสกาเร มคธมหามตฺเต ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ —

“ยสฺมึ ปเทเส กปฺเปติ วาสํ ปณฺฑิตชาติโย
สีลวนฺเตตฺถ โภเชตฺวา สญฺญเต พฺรหฺมจารโย.

“ยา ตตฺถ เทวตา อาสุ ตาสํ ทกฺขิณมาทิเส
ตา ปูชิตา ปูชยนฺติ มานิตา มานยนฺติ นํ.
“ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ มาตา ปุตฺตํว โอรสํ
เทวตานุกมฺปิโต โปโส สทา ภทฺรานิ ปสฺสตี”ติ.

อถ โข ภควา สุนิธวสฺสกาเร มคธมหามตฺเต อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

๑๕๔. เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ “เยนชฺช สมโณ โคตโม ทฺวาเรน นิกฺขมิสฺสติ ตํ โคตมทฺวารํ นาม ภวิสฺสติ. เยน ติตฺเถน คงฺคํ นทึ ตริสฺสติ ตํ โคตมติตฺถํ นาม ภวิสฺสตี”ติ. อถ โข ภควา เยน ทฺวาเรน นิกฺขมิ ตํ โคตมทฺวารํ นาม อโหสิ. อถ โข ภควา เยน คงฺคา นที เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน คงฺคา นที ปูรา โหติ สมติตฺติกา กากเปยฺยา. อปฺเปกจฺเจ มนุสฺสา นาวํ ปริเยสนฺติ อปฺเปกจฺเจ อุฬุมฺปํ ปริเยสนฺติ อปฺเปกจฺเจ กุลลํ พนฺธนฺติ อปารา ปารํ คนฺตุกามา. อถ โข ภควา. เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมิญฺเชยฺย. เอวเมว คงฺคาย นทิยา โอริมตีเร อนฺตรหิโต ปาริมตีเร ปจฺจุฏฺฐาสิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อทฺทสา โข ภควา เต มนุสฺเส อปฺเปกจฺเจ นาวํ ปริเยสนฺเต อปฺเปกจฺเจ อุฬุมฺปํ ปริเยสนฺเต อปฺเปกจฺเจ กุลลํ พนฺธนฺเต อปารา ปารํ คนฺตุกาเม. อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายं อิมं อุทานํ อุทาเนสิ —

“เย ตรนฺติ อณฺณวํ สรํ เสตุํ กตฺวาน วิสජฺช ปลฺลลานิ
กุลลญฺหิ ชโน พนฺธติ ติณฺณา เมธาวิโน ชนา”ติ.

ปฐมภาณวาโร

อริยสจฺจกถา

๑๕๕. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน โกฏิคาโม เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน โกฏิคาโม ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา โกฏิคาเม วิหรติ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ —

“จตฺตุนฺนं ภิกฺขเว อริยสจฺจานं อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. กตเมสं จตุนฺนं? ทุกฺขสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. ทุกฺขสมุทยสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. ทุกฺขนิโรธสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. ตยิทं ภิกฺขเว ทุกฺขं อริยสจฺจं อนุพุทฺธं ปฏิวิทฺธं ทุกฺขสมุทยं อริยสจฺจं อนุพุทฺธं ปฏิวิทฺธं ทุกฺขนิโรธं อริยสจฺจं อนุพุทฺธं ปฏิวิทฺธं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจं อนุพุทฺธं ปฏิวิทฺธं อุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา ขีณา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว”ติ. อิทมโวจ ภควา. อิทं วตฺวาน สุคโต อถาปรं เอตทโวจ สตฺถา —

“จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ยถาภูตํ อทสฺสนา
สํสิตํ ทีฆมทฺธานํ ตาสุ ตาสฺเวว ชาติสุ.
ตานิ เอตานิ ทิฏฺฐานิ ภวเนตฺติ สมูหตา
อุจฺฉินฺนํ มูลํ ทุกฺขสฺส นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว”ติ.

ตตฺรปิ สุทํ ภควา โกฏิคาเม วิหรนฺโต เอตเทว พหุลํ ภิกฺขูนํ ธมฺมึ กถํ กโรติ “อิติ สีลํ อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสสา. ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

อนาวตฺติธมฺมสมฺโพธิปรายณา

๑๕๖. อถ โข ภควา โกฏิคาเม ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน นาติกา เตนุปงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน นาติกา ตทวสริ. ตตฺรปิ สุทํ ภควา นาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “สาหฺโห นาม ภนฺเต ภิกฺขุ นาติเก กาลงฺกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย? นนฺทา นาม ภนฺเต ภิกฺขุนี นาติเก กาลงฺกตา ตสฺสา กา คติ โก อภิสมฺปราโย? สุทตฺโต นาม ภนฺเต อุปาสโก นาติเก กาลงฺกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย? สุชาตา นาม ภนฺเต อุปาสิกา นาติเก กาลงฺกตา ตสฺสา กา คติ โก อภิสมฺปราโย? กุกฺกุโฏ นาม ภนฺเต อุปาสโก นาติเก กาลงฺกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย? กาฬิมฺโพ นาม ภนฺเต อุปาสโกฯเปฯ นิกโฏ นาม ภนฺเต อุปาสโก... กฏิสฺสโห นาม ภนฺเต อุปาสโก... ตุฏฺโฐ นาม ภนฺเต อุปาสโก... สนฺตุฏฺโฐ นาม ภนฺเต อุปาสโก... ภทฺโท นาม ภนฺเต อุปาสโก... สุภทฺโท นาม ภนฺเต อุปาสโก นาติเก กาลงฺกโต ตสฺส กา คติ โก อภิสมฺปราโย”ติ?

๑๕๗. “สาหฺโห อานนฺท ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ. นนฺทา อานนฺท ภิกฺขุนี ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายินี อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา. สุทตฺโต อานนฺท อุปาสโก ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี สกิเทว อิมं โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสติ. สุชาตา อานนฺท อุปาสิกา ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายณา. กุกฺกุโฏ อานนฺท อุปาสโก ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา. กาฬิมฺโพ อานนฺท อุปาสโกฯเปฯ นิกโฏ อานนฺท อุปาสโก... กฏิสฺสโห อานนฺท อุปาสโก... ตุฏฺโฐ อานนฺท อุปาสโก ... สนฺตุฏฺโฐ อานนฺท อุปาสโก... ภทฺโท อานนฺท อุปาสโก... สุภทฺโท อานนฺท อุปาสโก ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกา ปโรปญฺญาสา อานนฺท นาติเก อุปาสกา กาลงฺกตา ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา. สาธิกา นวุติ อานนฺท นาติเก อุ

ปาสกา กาลงฺกตา ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ. สาติเรกานิ อานนฺท ปญฺจสตานิ นาติเก อุปาสกา กาลงฺกตา ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายณา.

ธมฺมาทาสธมฺมปริยายา

๑๕๘. “อนจฺฉริยํ โข ปเนตํ อานนฺท ยํ มนุสฺสภูโต กาลงฺกเรยฺย. ตสฺมึเยว กาลงฺกเต ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสถ วิเหสา เหสา อานนฺท ตถาคตสฺส. ตสฺมาติหานนฺท ธมฺมาทาสํ นาม ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิ เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ’ติ.

๑๕๙. “กตโม จ โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ’ติ?

“อิธานนฺท อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติ.

“ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี’ติ.

“สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ ‘สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’ติ.

“อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต โหติ อขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพเลหิ อกมฺมาเสหิ ภุชิสฺเสหิ วิญฺญุปสตฺเถหิ อปรามฏฺเฐหิ สมาธิสํวตฺตนิเกหิ.

“อยํ โข โส อานนฺท ธมฺมาทาโส ธมฺมปริยาโย เยน สมนฺนาคโต อริยสาวโก อากงฺขมาโน อตฺตนาว อตฺตานํ พฺยากเรยฺย ‘ขีณนิรโยมฺหิ ขีณติรจฺฉานโยนิ ขีณเปตฺติวิสโย ขีณาปายทุคฺคติวินิปาโต โสตาปนฺโนหมสฺมิ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ”’ติ.

ตตฺรปิ สุทํ ภควา นาติเก วิหรนฺโต คิญฺชกาวสเถ เอตเทว พหุลํ ภิกฺขูนํ ธมฺมึ กถํ กโรติ

“อิติ สีลํ อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

๑๖๐. อถ โข ภควา นาติเก ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน เวสาลี เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท

ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน เวสาลี ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ อมฺพปาลิวเน. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ

“สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ เวทนานุปสฺสีฯเปฯ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสีฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ.

“กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ. สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี”ติ.

อมฺพปาลีคณิกา

๑๖๑. อสฺโสสิ โข อมฺพปาลี คณิกา “ภควา กิร เวสาลึ อนุปฺปตฺโต เวสาลิยํ วิหรติ มยฺหํ อมฺพวเน”ติ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภทฺทานิ ภทฺทานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยาเนหิ เวสาลิยา นิยฺยาสิ. เยน สโก อาราโม เตน ปายาสิ. ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกาว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อมฺพปาลึ คณิกํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา”ติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ.

อสฺโสสุ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี “ภควา กิร เวสาลึ อนุปฺปตฺโต เวสาลิยํ วิหรติ อมฺพปาลิวเน”ติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี ภทฺทานิ ภทฺทานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยาเนหิ เวสาลิยา นิยฺยึสุ. ตตฺร เอกจฺเจ ลิจฺฉวี นีลา โหนฺติ นีลวณฺณา นีลวตฺถา นีลาลงฺการา เอกจฺเจ ลิจฺฉวี ปีตา โหนฺติ ปีตวณฺณา ปีตวตฺถา ปีตาลงฺการา เอกจฺเจ ลิจฺฉวี โลหิตา โหนฺติ โลหิตวณฺณา โลหิตวตฺถา โลหิตาลงฺการา เอกจฺเจ ลิจฺฉวี โอทาตา โหนฺติ โอทาตวณฺณา โอทาตวตฺถา โอทาตาลงฺการา. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ทหรานํ ทหรานํ ลิจฺฉวีนํ อกฺเขน อกฺขํ จกฺเกน จกฺกํ ยุเคน ยุคํ ปฏิวฏฺเฏสิ. อถ โข เต ลิจฺฉวี อมฺพปาลึ คณิกํ เอตทโวจุ “กึ เห อมฺพปาลิ ทหรานํ ทหรานํ ลิจฺฉวีนं อกฺเขน อกฺขं จกฺเกน จกฺกं ยุเคน ยุคํ ปฏิวฏฺเฏสี”ติ? “ตถา หิ ปน เม อยฺยปุตฺตา ภควา นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา”ติ. “เทหิ เห อมฺพปาลิ เอตं ภตฺตं สตสหสฺเสนา”ติ. “สเจปิ เม อยฺยปุตฺตา เวสาลึ สาหารํ ทสฺสถ เอวมหํ ตं ภตฺตं น ทสฺสามี”ติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลี โผเฏสุ “ชิตมฺห วต โภ อมฺพกาย ชิตมฺห วต โภ อมฺพกายา”ติ.

อถ โข เต ลิจฺฉวี เยน อมฺพปาลิวนํ เตน ปายึสุ. อทฺทสา โข ภควา เต ลิจฺฉวี ทูรโตว อาคจฺฉนฺเต. ทิสฺวาน ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เยสํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ เทวา ตาวตึสา อทิฏฺฐปุพฺพา โอโลเกถ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ; อปโลเกถ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ; อุปสัหรถ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ, ตาวตึสสทิส”นฺติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกาว เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ลิจฺฉวี ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข เต ลิจฺฉวี ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา ภควนฺตํ เอตทโวจุ “อธิวาเสตุ โน ภนฺเต ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา”ติ. อถ โข ภควา เต ลิจฺฉวี เอตทโวจ “อธิวุตฺถํ โข เม ลิจฺฉวี สฺวาตนาย อมฺพปาลิยา คณิกาย ภตฺต”นฺติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลึ โผเฏสุํ “ชิตมฺห วต โภ อมฺพกาย ชิตมฺห วต โภ อมฺพกายา”ติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุ.

๑๖๒. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อาราเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ “กาโล ภนฺเต นิฏฺฐิตํ ภตฺต”นฺติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน อมฺพปาลิยา คณิกาย นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิมาหํ ภนฺเต อารามํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทมฺมี”ติ. ปฏิคฺคเหสิ ภควา อารามํ. อถ โข ภควา อมฺพปาลึ คณิกํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. ตตฺรปิ สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรนฺโต อมฺพปาลิวเนเอตเทว พหุลํ ภิกฺขูนํ ธมฺมึ กถํ กโรติ “อิติ สีลํ อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสฺสา. ปญฺญาปริภาวิตं จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

เวฬุวคามวสฺสูปคมนํ

๑๖๓. อถ โข ภควา อมฺพปาลิวเน ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน เวฬุวคามโก เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน เวฬุวคามโก ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา เวฬุวคามเก วิหรติ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว สมนฺตา เวสาลึ ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิฏฺฐํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุเปถ. อหํ ปนอิเธว เวฬุวคามเก วสฺสํ อุปคจฺฉามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา สมนฺตา เวสาลึ ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิฏฺฐํ ยถาสมฺภตฺตํ วสฺสํ อุปคจฺฉึสุ. ภควา ปน ตตฺเถว เวฬุวคามเก วสฺสํ อุปคจฺฉิ.

๑๖๔. อถ โข ภควโต วสฺสูปคตสฺส ขโร อาพาโธ อุปฺปชฺชิ พาฬฺหา เวทนา วตฺตนฺติ มารณนฺติกา. ตา สุทํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาเสสิ อวิหญฺญมาโน. อถ โข ภควโต

เอตทโหสิ “น โข เมตํ ปติรูปํ ยฺวาหํ อนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปรินิพฺพาเยยฺยํ. ยํนูนาหํ อิมํ อาพาธํ วีริเยน ปฏิปณาเมตฺวา ชีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิหเรยฺย”นฺติ. อถ โข ภควา ตํ อาพาธํ วีริเยน ปฏิปณาเมตฺวา ชีวิตสงฺขารํ อธิฏฺฐาย วิหาสิ. อถ โข ภควโต โส อาพาโธ ปฏิปสฺสมฺภิ. อถ โข ภควา คิลานา วุฏฺฐิโต อจิรวุฏฺฐิโต เคลญฺญา วิหารา นิกฺขมฺม วิหารปจฺฉายายํ ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “ทิฏฺโฐ เม ภนฺเต ภควโต ผาสุ; ทิฏฺฐํ เม ภนฺเต ภควโต ขมนียํ อปิ จ เม ภนฺเต มธุรกชาโต วิย กาโย. ทิสาปิ เม น ปกฺขายนฺติ; ธมฺมาปิ มํ น ปฏิภนฺติ ภควโต เคลญฺเญน อปิ จ เม ภนฺเต อโหสิ กาจิเทว อสฺสาสมตฺตา ‘น ตาว ภควา ปรินิพฺพายิสฺสติ น ยาว ภควา ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหรตี”’ติ.

๑๖๕. “กึ ปนานนฺท ภิกฺขุสงฺโฆ มยิ ปจฺจาสีสติ ? เทสิโต อานนฺท มยา ธมฺโม อนนฺตรํ อพาหิรํ กริตฺวา. นตฺถานนฺท ตถาคตสฺส ธมฺเมสุ อาจริยมุฏฺฐิ. ยสฺส นูน อานนฺท เอวมสฺส ‘อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามี’ติ วา ‘มมุทฺเทสิโก ภิกฺขุสงฺโฆ’ติ วา โส นูน อานนฺท ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหเรยฺย. ตถาคตสฺส โข อานนฺท น เอวํ โหติ ‘อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามี’ติ วา ‘มมุทฺเทสิโก ภิกฺขุสงฺโฆ’ติ วา. สกึ อานนฺท ตถาคโต ภิกฺขุสงฺฆํ อารพฺภ กิญฺจิเทว อุทาหริสฺสติ. อหํ โข ปนานนฺท เอตรหิ ชิณฺโณ วุทฺโธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต. อาสีติโก เม วโย วตฺตติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท ชชฺชรสกฏํ เวจมิสฺสเกน ยาเปติ เอวเมว โข อานนฺท เวจมิสฺสเกน มญฺเญ ตถาคตสฺส กาโย ยาเปติ. ยสฺมึ อานนฺท สมเย ตถาคโต สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา เอกจฺจานํ เวทนานํ นิโรธา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ผาสุตโร อานนฺท ตสฺมึ สมเย ตถาคตสฺส กาโย โหติ. ตสฺมาติหานนฺท อตฺตทีปา วิหรถ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา. กถญฺจานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณ? อิธานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุฯเปฯ จิตฺเตฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ โข อานนฺท ภิกฺขุ อตฺตทีโป วิหรติ อตฺตสรโณ อนญฺญสรโณ ธมฺมทีโป ธมฺมสรโณ อนญฺญสรโณ เย หิ เกจิ อานนฺท เอตรหิ วา มม วา อจฺจเยน อตฺตทีปา วิหริสฺสนฺติ อตฺตสรณา อนญฺญสรณา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณา อนญฺญสรณา ตมตคฺเค เม เต อานนฺท ภิกฺขู ภวิสฺสนฺติ เย เกจิ สิกฺขากามา”ติ.

ทุติยภาณวาโร

นิมิตฺโตภาสกถา

๑๖๖. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตं อานนฺทํ อามนฺเตสิ “คณฺหาหิ อานนฺท นิสีทนํ เยน จาปาลํ เจติยํ เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวา วิหารายา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสีทนํ อาทาย ภควนฺตं ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. อถ โข ภควา เยน จาปาลํ เจติยํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. อายสฺมาปิ โข อานนฺโท ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ.

๑๖๗. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ “รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนํ เจติยํ รมณียํ โคตมกํ เจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตกํ เจติยํ รมณียํ สารนฺททฺทกํ เจติยํ รมณียํ จาปาลํ เจติยนฺติ. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา”ติ. เอวมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ; น ภควนฺตํ ยาจิ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติ ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต. ทุติยมฺปิ โข ภควาฯเปฯ ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทํ อามนฺเตสิ “รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนํ เจติยํ รมณียํ โคตมกํ เจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตกํ เจติยํ รมณียํ สารนฺททฺทกํ เจติยํ รมณียํ จาปาลํ เจติยนฺติ. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา”ติ. เอวมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุं น ภควนฺตं ยาจิ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติ ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “คจฺฉ ตฺวं อานนฺท ยสฺสทานิ กาลं มญฺญสี”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิ.

มารยาจนกถา

๑๖๘. อถ โข มาโร ปาปิมา อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต อานนฺเท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตं ฐิโต โข มาโร ปาปิมา ภควนฺตं เอตทโวจ “ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโล ทานิ ภนฺเต ภควโต. ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา ‘น ตาวาหं ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขู น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกं อาจริยกं อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทं สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตं นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยं ธมฺมं เทเสสฺสนฺตี’ติ เอตรหิ โข ปน ภนฺเต ภิกฺขู ภควโต สาวกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกं อาจริยกं อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทं สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตं นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยं ธมฺมं เทเสนฺติ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต.

“ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา ‘น ตาวาหำ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุนิโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสสฺสนฺตี’ติ เอตรหิ โข ปน ภนฺเต ภิกฺขุนิโย ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสนฺติ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต.

“ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา ‘น ตาวาหำ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสสฺสนฺตี’ติ. เอตรหิ โข ปน ภนฺเต อุปาสกา ภควโต สาวกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสนฺติ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต.

“ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา ‘น ตาวาหำ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสสฺสนฺตี’ติ. เอตรหิ โข ปน ภนฺเต อุปาสิกา ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกำ อาจริยกำ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนำ ปรปฺปวาทำ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตำ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยำ ธมฺมำ เทเสนฺติ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต.

“ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา ‘น ตาวาหำ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทำ พฺรหฺมจริยำ น อิทฺธำ เจว ภวิสฺสติ ผีตญฺจ วิตฺถาริกำ พาหุชญฺญำ ปุถุภูตำ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิต’นฺติ. เอตรหิ โข ปน ภนฺเต ภควโต พฺรหฺมจริยำ อิทฺธำ เจว ผีตญฺจ วิตฺถาริกำ พาหุชญฺญำ ปุถุภูตำ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตำ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต”ติ

เอวำ วุตฺเต ภควา มารำ ปาปิมนฺตำ เอตทโวจ “อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวำ ปาปิม โหหิ น จิรำ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานำ ภวิสฺสติ. อิโต ติณฺณำ มาสานำ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี”ติ.

อายุสงฺขารโอสฺสชฺชนํ

๑๖๙. อถ โข ภควา จาปาเล เจติเย สโต สมฺปชาโน อายุสงฺขารํ โอสฺสชิ. โอสฺสฏฺเ จ ภควตา อายุสงฺขาเร มหาภูมิจาโล อโหสิ ภีสนโก สโลมหํโส เทวทุนฺทุภิโย จ ผลึสุ อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

“ตุลมตุลญฺจ สมฺภวํ ภวสงฺขารมวสฺสชิ มุนิ
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต อภินฺทิ กวจมิวตฺตสมฺภว”นฺติ.

มหาภูมิจาลเหตุ

๑๗๐. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ “อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ มหา วตายํ ภูมิจาโล; สุมหา วตายํ ภูมิจาโล ภีสนโก สโลมหํโส; เทวทุนฺทุภิโย จ ผลึสุ. โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวายา”ติ?

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ ภนฺเต มหา วตายํ ภนฺเต ภูมิจาโล; สุมหา วตายํ ภนฺเต ภูมิจาโล ภีสนโก สโลมหํโส; เทวทุนฺทุภิโย จ ผลึสุ. โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวายา”ติ?

๑๗๑. “อฏฺ โข อิเม อานนฺท เหตู อฏฺ ปจฺจยา มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย. กตเม อฏฺ? อยํ อานนฺท มหาปถวี อุทเก ปติฏฺิตา อุทกํ วาเต ปติฏฺิตํ วาโต อากาสฏฺโ. โหติ โข โส อานนฺท สมโย ยं มหาวาตา วายนฺติ. มหาวาตา วายนฺตา อุทกํ กมฺเปนฺติ. อุทกํ กมฺปิตํ ปถวึ กมฺเปติ. อยํ ปโม เหตุ ปโม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท สมโณ วา โหติ พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต เทโว วา มหิทฺธิโก มหานุภาโว ตสฺส ปริตฺตา ปถวีสญฺา ภาวิตา โหติ อปฺปมาณา อาโปสญฺา. โส อิมํ ปถวึ กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวเธติ. อยํ ทุติโย เหตุ ทุติโย ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา โพธิสตฺโต ตุสิตกายา จวิตฺวา สโต สมฺปชาโน มาตุกุจฺฉึ โอกฺกมติ ตทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเธติ. อยํ ตติโย เหตุ ตติโย ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา โพธิสตฺโต สโต สมฺปชาโน มาตุกุจฺฉิสฺมา นิกฺขมติ ตทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเธติ. อยํ จตุตฺโถ เหตุ จตุตฺโถ ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ ตทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเธติ. อยํ ปญฺจโม เหตุ ปญฺจโม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา ตถาคโต อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ ตทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวธติ. อยํ ฉฏฺโ เหตุ ฉฏฺโ ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุ ภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา ตถาคโต สโต สมฺปชาโน อายุสงฺขารํ โอสฺสชฺชติ ตทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวธติ. อยํ สตฺตโม เหตุ สตฺตโม ปจฺจโย มหโต ภู มิจาลสฺส ปาตุภาวาย.

“ปุน จปรํ อานนฺท ยทา ตถาคโต อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ ต ทายํ ปถวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวธติ. อยํ อฏฺฐโม เหตุ อฏฺฐโม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาวาย. อิเม โข อานนฺท อฏฺฐ เหตู อฏฺฐ ปจฺจยา มหโต ภูมิจา ลสฺส ปาตุภาวายา”ติ.

อฏฺฐ ปริสา

๑๗๒. “อฏฺฐ โข อิมา อานนฺท ปริสา. กตมา อฏฺฐ? ขตฺติยปริสา พฺราหฺมณปริสา คหปติปริสา สมณปริสา จาตุมหาราชิกปริสา ตาวตึสปริสา มารปริสา พฺรหฺมปริสา. อภิชา นามิ โข ปนาหํ อานนฺท อเนกสตํ ขตฺติยปริสํ อุปสงฺกมิตา. ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพํ เจว สลฺลปิตปุพฺพญฺจ สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพา ตตฺถ ยาทิสโก เตสํ วณฺโณ โหติ ตา ทิสโก มยฺหํ วณฺโณ โหติ. ยาทิสโก เตสํ สโร โหติ ตาทิสโก มยฺหํ สโร โหติ. ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสมิ สมาทเปมิ สมุตฺเตเชมิ สมฺปหํเสมิ. ภาสมานญฺจ มํ น ชานนฺติ ‘โก นุ โข อยํ ภาสติ เทโว วา มนุสฺโส วา’ติ? ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺ เตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อนฺตรธายามิ. อนฺตรหิตญฺจ มํ น ชานนฺติ ‘โก นุ โข อยํ อนฺตรหิ โต เทโว วา มนุสฺโส วา’ติ? อภิชานามิ โข ปนาหํ อานนฺท อเนกสตํ พฺราหฺมณปริสํฯเปฯ คหปติปริสํ... สมณปริสํ... จาตุมหาราชิกปริสํ... ตาวตึสปริสํ... มารปริสํ... พฺรหฺมปริสํ อุปสงฺ กมิตา. ตตฺรปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพํ เจว สลฺลปิตปุพฺพญฺจ สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพา. ตตฺถ ยาทิสโก เตสํ วณฺโณ โหติ ตาทิสโก มยฺหํ วณฺโณ โหติ. ยาทิสโก เตสํ สโร โหติ ตาทิสโก มยฺหํ สโร โหติ. ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสมิ สมาทเปมิ สมุตฺเตเชมิ สมฺปหํเสมิ. ภาสมานญฺจ มํ น ชานนฺติ ‘โก นุ โข อยํ ภาสติ เทโว วา มนุสฺโส วา’ติ? ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อนฺตรธายามิ. อนฺตรหิตญฺจ มํ น ชานนฺติ ‘โก นุ โข อยํ อนฺตรหิโต เทโว วา มนุสฺโส วา’ติ? อิมา โข อานนฺท อฏฺฐ ปริสา.

อฏฺฐ อภิภายตนานิ

๑๗๓. “อฏฺฐ โข อิมานิ อานนฺท อภิภายตนานิ. กตมานิ อฏฺฐ อชฺฌตฺตं รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺ สามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं ปฐมं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं รูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं ทุติยं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปริตฺตานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं ตติยं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ สุวณฺณทุพฺพณฺณานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं จตุตฺถं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม อุมาปุปฺผं นีลं นีลวณฺณं นีลนิทสฺสนं นีลนิภาสं. เสยฺยถา วา ปน ตं วตฺถं พาราณเสยฺยกं อุภโตภาควิมฏฺฐं นีลं นีลวณฺณं นีลนิทสฺสนं นีลนิภาสं. เอวเมว อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิทสฺสนานิ นีลนิภาสานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं ปญฺจมं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม กณิการปุปฺผं ปีตं ปีตวณฺณं ปีตนิทสฺสนं ปีตนิภาสं. เสยฺยถา วา ปน ตं วตฺถं พาราณเสยฺยกं อุภโตภาควิมฏฺฐं ปีตं ปีตวณฺณं ปีตนิทสฺสนं ปีตนิภาสं. เอวเมว อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิทสฺสนานิ ปีตนิภาสานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं ฉฏฺฐं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม พนฺธุชีวกปุปฺผं โลหิตกं โลหิตกวณฺณं โลหิตกนิทสฺสนं โลหิตกนิภาสं. เสยฺยถา วา ปน ตं วตฺถं พาราณเสยฺยกं อุภโตภาควิมฏฺฐं โลหิตกं โลหิตกวณฺณं โลหิตกนิทสฺสนं โลหิตกนิภาสं. เอวเมว อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิทสฺสนานิ โลหิตกนิภาสานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं สตฺตมं อภิภายตนं.

“อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม โอสธิตารกา โอทาตา โอทาตวณฺณา โอทาตนิทสฺสนา โอทาตนิภาสา. เสยฺยถา วา ปน ตं วตฺถं พาราณเสยฺยกं อุภโตภาควิมฏฺฐं โอทาตं โอทาตวณฺณं โอทาตนิทสฺสนं โอทาตนิภาสं. เอวเมว อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ โอทาตานิ โอทาตวณฺณานิ โอทาตนิทสฺสนานิ โอทาตนิภาสานิ. ‘ตานิ อภิภุยฺย ชานามิ ปสฺสามี’ติ เอวंสญฺญี โหติ. อิทं อฏฺฐมं อภิภายตนं อิมานิ โข อานนฺท อฏฺฐ อภิภายตนานิ.

อฏฺฐ วิโมกฺขา

๑๗๔. “อฏฺฐ โข อิเม อานนฺท วิโมกฺขา. กตเม อฏฺฐ? รูปี รูปานิ ปสฺสติ อยं ปฐโม วิโมกฺโข. อชฺฌตฺตं อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ อยं ทุติโย วิโมกฺโข. สุภนฺเตว อธิมุตฺโต โหติ อยं ตติโย วิโมกฺโข. สพฺพโส รูปสญฺญานं สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานं อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานं อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาสานญฺจายตนं อุปสมฺปชฺช วิหรติ อยं จตุตฺโถ วิโมกฺโข. สพฺพโส อากาสานญฺจายตนं สมติกฺกมฺม ‘อนนฺตं วิญฺญาณ’นฺติ วิญฺญาณญฺจายตนं อุปสมฺปชฺช วิหรติ อยं ปญฺจโม วิโมกฺโข. สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนं สมติกฺกมฺม ‘นตฺถิ กิญฺจี’ติ อากิญฺจญฺญายตนं อุปสมฺปชฺช วิหรติ อยं ฉฏฺโฐ วิโมกฺโข.

สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ สตฺตโม วิโมกฺโข. สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ อยํ อฏฺฐโม วิโมกฺโข. อิเม โข อานนฺท อฏฺฐ วิโมกฺขา.

๑๗๕. “เอกมิทาหํ อานนฺท สมยํ อุรุเวลายํ วิหรามิ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชปาลนิคฺโรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ. อถ โข อานนฺท มาโร ปาปิมา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข อานนฺท มาโร ปาปิมา มํ

เอตทโวจ ‘ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต’ติ. เอวํ วุตฺเต อหํ อานนฺท มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ —

“น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขู น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

“น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุนิโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

“น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

“น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ.

“น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พฺรหฺมจริยํ น อิทฺธญฺเจว ภวิสฺสติ ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิต’นฺติ.

๑๗๖. “อิทาเนว โข อานนฺท อชฺช จาปาเล เจติเย มาโร ปาปิมา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข อานนฺท มาโร ปาปิมา มํ เอตทโวจ ‘ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต. ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา “น ตาวาหํ ปาปิม ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขู น สาวกา ภวิสฺสนฺติ”เปฯ ยาว เม ภิกฺขุนิโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ”เปฯ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ”เปฯ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ”เปฯ ยาว เม

อิทำ พฺรหฺมจริยำ น อิทฺธญฺเจว ภวิสฺสติ ผีตญฺจ วิตฺถาริกำ พาหุชญฺญำ ปุถุภูตำ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิต”นฺติ. เอตรหิ โข ปน ภนฺเต ภควโต พฺรหฺมจริยำ อิทฺธญฺเจว ผีตญฺจ วิตฺถาริกำ พาหุชญฺญำ ปุถุภูตำ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตำ. ปรินิพฺพาตุทานิ ภนฺเต ภควา ปรินิพฺพาตุ สุคโต ปรินิพฺพานกาโลทานิ ภนฺเต ภควโต’ติ.

๑๗๗. “เอวำ วุตฺเต อหำ อานนฺท มารำ ปาปิมนฺตำ เอตทโวจำ ‘อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวำ ปาปิม โหหิ นจิรำ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานำ ภวิสฺสติ. อิโต ติณฺณำ มาสานำ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี’ติ. อิทาเนว โข อานนฺท อชฺช จาปาเล เจติเย ตถาคเตน สเตน สมฺปชาเนน อายุสงฺขาโร โอสฺสฏฺโจ”ติ.

อานนฺทยาจนกถา

๑๗๘. เอวำ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตำ เอตทโวจ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปำ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติ.

“อลำทานิ อานนฺท. มา ตถาคตำ ยาจิ อกาโลทานิ อานนฺท ตถาคตำ ยาจนายา”ติ. ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโทฯเปฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตำ เอตทโวจ “ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปำ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติ.

“สทฺทหสิ ตฺวำ อานนฺท ตถาคตสฺส โพธิ”นฺติ? “เอวำ ภนฺเต”. “อถ กิญฺจรหิ ตฺวำ อานนฺท ตถาคตำ ยาวตติยกำ อภินิปฺปีเฬสี”ติ? “สมฺมุขา เมตำ ภนฺเต ภควโต สุตำ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตำ ‘ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปำ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสำ วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา. โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปำ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสำ วา”’ติ. “สทฺทหสิ ตฺวำ อานนฺทา”ติ? “เอวำ ภนฺเต”. “ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตำ ทุกฺกฏำ ตุยฺเหเวตำ อปรทฺธำ ยำ ตฺวำ ตถาคเตน เอวำ โอหาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอหาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุำ น ตถาคตำ ยาจิ ‘ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปำ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปำ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน”นฺติ. สเจ ตฺวำ อานนฺท ตถาคตำ ยาเจยฺยาสิ ทฺเวว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตติยกำ อธิวาเสยฺย. ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตำ ทุกฺกฏำ ตุยฺเหเวตำ อปรทฺธำ.

๑๗๙. “เอกมิทาหำ อานนฺท สมยำ ราชคเห วิหรามิ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต. ตตฺราปิ โข ตาหำ อานนฺท อามนฺเตสึ ‘รมณียำ อานนฺท ราชคหำ รมณีโย อานนฺท คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปำ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสำ วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปำ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสำ วา’ติ. เอวมฺปิ โข ตฺวำ อานนฺท ตถาคเตน โอหาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอหาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุำ น ตถาคตำ ยาจิ ‘ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปำ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปำ พหุ

ชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติ. สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ ทฺเว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตติยกํ อธิวาเสยฺย. ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ ตุยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

๑๘๐. "เอกมิทาหํ อานนฺท สมยํ ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ โคตมนิคฺโรเธฯเปฯ ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ โจรปปาเต... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ เวภารปสฺเส สตฺตปณฺณิคุหายํ... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ อิสิคิลิปสฺเส กาฬสิลายํ... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ สีตวเน สปฺปโสณฺฑิกปพฺภาเร... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ ตโปทาราเม... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ ชีวกมฺพวเน... ตตฺเถว ราชคเห วิหรามิ มทฺทกุจฺฉิสฺมึ มิคทาเย ตตฺราปิ โข ตาหํ อานนฺท อามนฺเตสึ 'รมณียํ อานนฺท ราชคหํ รมณีโย คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต รมณีโย โคตมนิคฺโรโธ รมณีโย โจรปปาโต รมณียา เวภารปสฺเส สตฺตปณฺณิคุหา รมณียา อิสิคิลิปสฺเส กาฬสิลา รมณีโย สีตวเน สปฺปโสณฺฑิกปพฺภาโร รมณีโย ตโปทาราโม รมณีโย เวฬุวเน กลนฺทกนิวาโป รมณียํ ชีวกมฺพวนํ รมณีโย มทฺทกุจฺฉิสฺมึ มิคทาโย. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาฯเปฯ อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา'ติ. เอวมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท ตถาคเตน โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติ. สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ ทฺเวว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตติยกํ อธิวาเสยฺย. ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ ตุยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

๑๘๑. "เอกมิทาหํ อานนฺท สมยํ อิเธว เวสาลิยํ วิหรามิ อุเทเน เจติเย. ตตฺราปิ โข ตาหํ อานนฺท อามนฺเตสึ 'รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนํ เจติยํ. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา'ติ. เอวมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท ตถาคเตน โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตุ ภนฺเต ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติ. สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ ทฺเวว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตติยกํ อธิวาเสยฺย ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ ตุยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

๑๘๒. "เอกมิทาหํ อานนฺท สมยํ อิเธว เวสาลิยํ วิหรามิ โคตมเก เจติเย ฯเปฯ อิเธว เวสาลิยํ วิหรามิ สตฺตมฺเพ เจติเย... อิเธว เวสาลิยํ วิหรามิ พหุปุตฺเต เจติเย... อิเธว เวสาลิยํ วิหรามิ สารนฺทเท เจติเย... อิทานาเว โข ตาหํ อานนฺท อชฺช จาปาเล เจติเย อามนฺเตสึ 'รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนํ เจติยํ รมณียํ โคตมกํ เจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตกं เจติยํ รมณียํ สารนฺทกํ เจติยํ รมณียํ จาปาลํ เจติยํ. ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา. ตถาคตสฺส โข

อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา'ติ. เอวมฺปิ โข ตฺวํ อานนฺท ตถาคเตน โอฬาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ น ตถาคตํ ยาจิ 'ติฏฺฐตุ ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน'นฺติ. สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ ทฺเวว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตติยกํ อธิวาเสยฺย. ตสฺมาติหานนฺท ตุยฺเหเวตํ ทุกฺกฏํ ตุยฺเหเวตํ อปรทฺธํ.

๑๘๓. "นนุ เอตํ อานนฺท มยา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตํ 'สพฺเพหิว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว. ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภา ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ'. ยํ โข ปเนตํ อานนฺท ตถาคเตน จตฺตํ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ โอสฺสฏฺโจ อายุสงฺขาโร เอกํเสน วาจา ภาสิตา 'น จิรํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อิโต ติณฺณํ มาสานํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี'ติ. ตญฺจ ตถาคโต ชีวิตเหตุ ปุน ปจฺจาวมิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. อายามานนฺท เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา เตนุปสงฺกมิสฺสามา"ติ. "เอวํ ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "คจฺฉ ตฺวํ อานนฺท ยาวติกา ภิกฺขู เวสาลึ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตหี"ติ. "เอวํ ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยาวติกา ภิกฺขู เวสาลึ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "สนฺนิปติโต ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญตี"ติ.

๑๘๔. อถ โข ภควา เยนุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ตสฺมาติห ภิกฺขเว เย เต มยา ธมฺมา อภิญฺญา เทสิตา เต โว สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุลีกาตพฺพา ยถยิทํ พฺรหฺมจริยํ อทฺธนิยํ อสฺส จิรฏฺฐิติกํ ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ. กตเม จ เต ภิกฺขเว ธมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา เย โว สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุลีกาตพฺพา ยถยิทํ พฺรหฺมจริยํ อทฺธนิยํ อสฺส จิรฏฺฐิติกํ ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ. เสยฺยถิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. อิเม โข เต ภิกฺขเว ธมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา เย โว สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา อาเสวิตพฺพา ภาเวตพฺพา พหุลีกาตพฺพา ยถยิทํ พฺรหฺมจริยํ อทฺธนิยํ อสฺส จิรฏฺฐิติกํ ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน"นฺติ.

๑๘๕. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ. นจิรํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อิโต ติณฺณํ มา

สานํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี”ติ. อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา —

“ปริปกฺโก วโย มยฺหํ ปริตฺตํ มม ชีวิตํ
ปหาย โว คมิสฺสามิ กตํ เม สรณมตฺตโน.
“อปฺปมตฺตา สตีมนฺโต สุสีลา โหถ ภิกฺขโว
สุสมาหิตสงฺกปฺปา สจิตฺตมนุรกฺขถ.
“โย อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อปฺปมตฺโต วิหสฺสติ
ปหาย ชาติสංสารํ ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตี”ติ.

ตติโย ภาณวาโร.

นาคาปโลกิตํ

๑๘๖. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. เวสาลิยं ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตं ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺโต นาคาปโลกิตํ เวสาลึ อปโลเกตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ “อิทํ ปจฺฉิมกं อานนฺท ตถาคตสฺส เวสาลิยา ทสฺสนं ภวิสฺสติ. อายามานนฺท เยน ภณฺฑคาโม เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน ภณฺฑคาโม ตทวสริ. ตตฺร สุทं ภควา ภณฺฑคาเม วิหรติ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “จตฺตุนฺนं ภิกฺขเว ธมฺมานं อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ. กตเมสं จตุนฺนं? อริยสฺส ภิกฺขเว สีลสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมं เจว ตุมฺหากญฺจ. อริยสฺส ภิกฺขเว สมาธิสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมं เจว ตุมฺหากญฺจ. อริยาย ภิกฺขเว ปญฺญาย อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมं เจว ตุมฺหากญฺจ. อริยาย ภิกฺขเว วิมุตฺติยา อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา เอวมิทं ทีฆมทฺธานं สนฺธาวิตं สංสริตं มมं เจว ตุมฺหากญฺจ. ตยิทं ภิกฺขเว อริยं สีลं อนุพุทฺธं ปฏิวิทฺธं อริโย สมาธิ อนุพุทฺโธ ปฏิวิทฺโธ อริยา ปญฺญา อนุพุทฺธา ปฏิวิทฺธา อริยา วิมุตฺติ อนุพุทฺธา ปฏิวิทฺธา อุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา ขีณา ภวเนตฺติ นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโว”ติ. อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา —

“สีลं สมาธิ ปญฺญา จ วิมุตฺติ จ อนุตฺตรา
อนุพุทฺธา อิเม ธมฺมา โคตเมน ยสสฺสินา.
“อิติ พุทฺโธ อภิญฺญาย ธมฺมมกฺขาสิ ภิกฺขุนं
ทุกฺขสฺสนฺตกโร สตฺถา จกฺขุมา ปรินิพฺพุโต”ติ.

ตตฺราปิ สุทं ภควา ภณฺฑคาเม วิหรนฺโต เอตเทว พหุลं ภิกฺขูนं ธมฺมึ กถं กโรติ “อิติ สีลं อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสංโส. สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสංสา. ปญฺญาปริภาวิตं จิตฺตं สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทं กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา”ติ.

จตุมหาปเทสกถา

๑๘๗. อถ โข ภควา ภณฺฑคาเม ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน หตฺถิคาโม เยน อมฺพคาโม เยน ชมฺพุคาโม เยน โภคนครํ เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน โภคนครํ ตทวสริ. ตตฺร สุทํ ภควา โภคนคเร วิหรติ อานนฺเท เจติเย. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว มหาปเทเส เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ —

๑๘๘. “อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘สมฺมุขา เมตํ อาวุโส ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ อยํ ธมฺโม อยํ วินโย อิทํ สตฺถุสาสน’นฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพํ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพํ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺยญฺชนานิ สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา สุตฺเต โอสาเรตพฺพานิ วินเย สนฺทสฺเสตพฺพานิ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ น เจว สุตฺเต โอสรนฺติ น จ วินเย สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ‘อทฺธา อิทํ น เจว ตสฺส ภควโต วจนํ; อิมสฺส จ ภิกฺขุโน ทุคฺคหิต’นฺติ. อิติเหตํ ภิกฺขเว ฉฑฺเฑยฺยาถ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ สุตฺเต เจว ๐๑๔๕โอสรนฺติ วินเย จ สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ‘อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วจนํ; อิมสฺส จ ภิกฺขุโน สุคฺคหิต’นฺติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ มหาปเทสํ ธาเรยฺยาถ.

“อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘อมุกสฺมึ นาม อาวาเส สงฺโฆ วิหรติ สเถโร สปาโมกฺโข. ตสฺส เม สงฺฆสฺส สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ อยํ ธมฺโม อยํ วินโย อิทํ สตฺถุสาสน’นฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพํ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพํ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺยญฺชนานิ สาธุกํ อุคฺคเหตฺวา สุตฺเต โอสาเรตพฺพานิ วินเย สนฺทสฺเสตพฺพานิ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ น เจว สุตฺเต โอสรนฺติ น จ วินเย สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ‘อทฺธา อิทํ น เจว ตสฺส ภควโต วจนํ; ตสฺส จ สงฺฆสฺส ทุคฺคหิต’นฺติ. อิติเหตํ ภิกฺขเว ฉฑฺเฑยฺยาถ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ สุตฺเต เจว โอสรนฺติ วินเย จ สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ‘อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วจนํ; ตสฺส จ สงฺฆสฺส สุคฺคหิต’นฺติ. อิทํ ภิกฺขเว ทุติยํ มหาปเทสํ ธาเรยฺยาถ.

“อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘อมุกสฺมึ นาม อาวาเส สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา. เตสํ เม เถรานํ สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ. อยํ ธมฺโม อยํ วินโย อิทํ สตฺถุสาสน’นฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินนฺทิตพฺพำเปฯ น จ วินเย สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพำ ‘อทฺธา อิทำ น เจว ตสฺส ภควโต วจนำ; เตสญฺจ เถรานำ ทุคฺคหิต’นฺติ. อิติเหตำ ภิกฺขเว ฉฑฺเฑยฺยาถ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิฯเปฯ วินเย จ สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพำ ‘อทฺธา อิทำ ตสฺส ภควโต วจนำ; เตสญฺจ เถรานำ สุคฺคหิต’นฺติ. อิทำ ภิกฺขเว ตติยำ มหาปเทสำ ธาเรยฺยาถ.

“อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวำ วเทยฺย ‘อมุกสฺมึ นาม อาวาเส เอโก เถโร ภิกฺขุ วิหรติ พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร. ตสฺส เม เถรสฺส สมฺมุขา สุตำ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตำ. อยำ ธมฺโม อยำ วินโย อิทำ สตฺถุสาสน’นฺติ. ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตำ เนว อภินนฺทิตพฺพำ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพำ. อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺยญฺชนานิ

สาธุกำ อุคฺคเหตฺวา สุตฺเต โอสาริตพฺพานิ วินเย สนฺทสฺเสตพฺพานิ. ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ น เจว สุตฺเต โอสรนฺติ น จ วินเย สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพำ 'อทฺธา อิทำ น เจว ตสฺส ภควโต วจนำ; ตสฺส จ เถรสฺส ทุคฺคหิต'นฺติ. อิติเหตำ ภิกฺขเว ฉฑฺเฑยฺยาถ. ตานิ จ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย สนฺทสฺสิยมานานิ สุตฺเต เจว โอสรนฺติ วินเย จ สนฺทิสฺสนฺติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพำ 'อทฺธา อิทำ ตสฺส ภควโต วจนำ; ตสฺส จ เถรสฺส สุคฺคหิต'นฺติ. อิทำ ภิกฺขเว จตุตฺถำ มหาปเทสำ ธาเรยฺยาถ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร มหาปเทเส ธาเรยฺยาถา"ติ.

ตตฺรปิ สุทำ ภควา โภคนคเร วิหรนฺโต อานนฺเท เจติเย เอตเทว พหุลำ ภิกฺขูนำ ธมฺมึ กถำ กโรติ "อิติ สีลำ อิติ สมาธิ อิติ ปญฺญา. สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺผโล โหติ มหานิสโส สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสำสา. ปญฺญาปริภาวิตำ จิตฺตำ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ เสยฺยถิทำ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา"ติ.

กมฺมารปุตฺตจุนฺทวตฺถุ

๑๘๙. อถ โข ภควา โภคนคเร ยถาภิรนฺตำ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตำ อานนฺทำ อามนฺเตสิ "อายามานนฺท เยน ปาวา เตนุปสงฺกมิสฺสามา"ติ. "เอวำ ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน ปาวา ตทวสริ. ตตฺร สุทำ ภควา ปาวายำ วิหรติ จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส อมฺพวเน. อสฺโสสิ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต "ภควา กิร ปาวำ อนุปฺปตฺโต ปาวายำ วิหรติ มยฺหำ อมฺพวเน"ติ. อถ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข จุนฺทำ กมฺมารปุตฺตำ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหำเสสิ. อถ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหำสิโต ภควนฺตำ เอตทโวจ "อธิวาเสตุ เม ภนฺเต ภควา สฺวาตนาย ภตฺตำ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา"ติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต ภควโต อธิวาสนำ ๐๑๒๗วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณำ กตฺวา ปกฺกามิ.

อถ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตำ ขาทนียำ โภชนียำ ปฏิยาทาเปตฺวา ปหูตญฺจ สูกรมทฺทวำ ภควโต กาลำ อาโรจาเปสิ "กาโล ภนฺเต นิฏฺฐิตำ ภตฺต"นฺติ. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยำ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส นิเวสนำ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา จุนฺทำ กมฺมารปุตฺตำ อามนฺเตสิ "ยำ เต จุนฺท สูกรมทฺทวำ ปฏิยตฺตำ เตน มำ ปริวิส. ยำ ปนญฺญำ ขาทนียำ โภชนียำ ปฏิยตฺตำ เตน ภิกฺขุสงฺฆำ ๐๐๙๗ปริวิสา"ติ. "เอวำ ภนฺเต"ติ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยำ อโหสิ สูกรมทฺทวำ ปฏิยตฺตำ เตน ภควนฺตำ ปริวิสิ. ยำ ปนญฺญำ ขาทนียำ โภชนียำ ปฏิยตฺตำ เตน ภิกฺขุสงฺฆำ ปริวิสิ. อถ โข ภควา จุนฺทำ กมฺมารปุตฺตำ อามนฺเตสิ "ยำ เต จุนฺท สูกรมทฺทวำ อวสิฏฺฐำ ตำ โสพฺเภ นิขณาหิ. นาหำ ตำ จุนฺท ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ยสฺส ตำ ปริภุตฺตำ สมฺมา ปริณามำ คจฺเฉยฺย อญฺญตฺร ตถาคตสฺสา"ติ. "เอวำ ภนฺเต"ติ โข จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยำ อโหสิ สูกรมทฺทวำ อวสิฏฺฐำ ตำ โสพฺเภ นิขณิตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ

นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ ๐๑๔๙โข จุนฺทํ กมฺมารปุตฺตํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ.

๑๙๐. อถ โข ภควโต จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส ภตฺตํ ภุตฺตาวิสฺส ขโร อาพาโธ อุปฺปชฺชิ โลหิตปกฺขนฺทิกา ปพาฬฺหา เวทนา วตฺตนฺติ มารณนฺติกา. ตา สุทํ ๐๑๒๘ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาเสสิ อวิหญฺญมาโน. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท เยน กุสินารา เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

จุนฺทสฺส ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา กมฺมารสฺสาติ เม สุตํ
อาพาธํ สมฺผุสี ธีโร ปพาฬฺหํ มารณนฺติกํ.

ภุตฺตสฺส จ สูกรมทฺทเวน
พฺยาธิปฺปพาฬฺโห อุทปาทิ สตฺถุโน.
วิเรจมาโน ภควา อโวจ
คจฺฉามหํ กุสินารํ นครนฺติฯ

ปานียาหรณ์

๑๙๑. อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน อญฺญตรํ รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปหิ กิลนฺโตสฺมิ อานนฺท นิสีทิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปสิ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปานียํ อาหร ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามี”ติ. เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทานิ ภนฺเต ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ อติกฺกนฺตานิ ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุทกํ ปริตฺตํ ลุฬิตํ อาวิลํ สนฺทติ. อยํ ภนฺเต กกุธา นที อวิทูเร อจฺโฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา สุปฺปติตฺถา รมณียา. เอตฺถ ภควา ปานียญฺจ ปิวิสฺสติ คตฺตานิ จ สีตี กริสฺสตี”ติ.

ทุติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปานียํ อาหร ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามี”ติ. ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทานิ ภนฺเต ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ อติกฺกนฺตานิ ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุทกํ ปริตฺตํ ลุฬิตํ อาวิลํ สนฺทติ. อยํ ภนฺเต กกุธา นที อวิทูเร อจฺโฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา สุปฺปติตฺถา รมณียา. เอตฺถ ภควา ปานียญฺจ ปิวิสฺสติ คตฺตานิ จ สีตีกริสฺสตี”ติ.

ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปานียํ อาหร ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา เยน สา นทิกา เตนุปสงฺกมิ. อถ โข สา นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา อายสฺมนฺเต อานนฺเท อุปสงฺกมนฺเต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทิตฺถ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ “อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา. อยญฺหิ สา นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมนฺเต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทตี”ติ. ปตฺเตน ปานียํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ

ภนฺเต ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา. อิทานิ สา ภนฺเต นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมนฺเต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทิตฺถ. ปิวตุ ภควา ปานียํ ปิวตุ สุคโต ปานิย"นฺติ. อถ โข ภควา ปานียํ อปายิ.

ปุกฺกุสมลฺลปุตฺตวตฺถุ

๑๙๒. เตน โรโข ปน สมเยน ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต อาฬารสฺส กาลามสฺส สาวโก กุสินารายา ปาวํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน โหติ. อทฺทสา โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ภควนฺตํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสินฺนํ. ทิสฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ ภนฺเต สนฺเตน วต ภนฺเต ปพฺพชิตา วิหาเรน วิหรนฺติ. ภูตปุพฺพํ ภนฺเต อาฬาโร กาลาโม อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน มคฺคา โอกฺกมฺม อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. อถ โข ภนฺเต ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ อาฬารํ กาลามํ นิสฺสาย นิสฺสาย อติกฺกมึสุ. อถ โข ภนฺเต อญฺญตโร ปุริโส ตสฺส สกฏสตฺถสฺส ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อาคจฺฉนฺโต เยน อาฬาโร กาลาโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจ 'อปิ ภนฺเต ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ อติกฺกนฺตานิ อทฺทสา'ติ? 'น โข อหํ อาวุโส อทฺทส'นฺติ. 'กึ ปน ภนฺเต สทฺทํ อสฺโสสี'ติ? 'น โข อหํ อาวุโส สทฺทํ อสฺโสสิ'นฺติ. 'กึ ปน ภนฺเต สุตฺโต อโหสี'ติ? 'น โข อหํ อาวุโส สุตฺโต อโหสิ'นฺติ. 'กึ ปน ภนฺเต สญฺญี อโหสี'ติ? 'เอวมาวุโส'ติ. 'โส ตฺวํ ภนฺเต สญฺญี สมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติกฺกนฺตานิ เนว อทฺทส น ปน สทฺทํ อสฺโสสิ; อปิสุ เต ภนฺเต สงฺฆาฏิ รเชน โอกิณฺณา'ติ? 'เอวมาวุโส'ติ. อถ โข ภนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส เอตทโหสิ 'อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ สนฺเตน วต โภ ปพฺพชิตา วิหาเรน วิหรนฺติ. ยตฺร หิ นาม สญฺญี สมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติกฺกนฺตานิ เนว ทกฺขติ น ปน สทฺทํ โสสฺสตี'ติ! อาฬาเร กาลาเม อุฬารํ ปสาทํ ปเวเทตฺวา ปกฺกามี"ติ.

๑๙๓. "ตํ กึ มญฺญสิ ปุกฺกุส กตมํ นุ โข ทุกฺกรตรํ วา ทุรภิสมฺภวตรํ วา, โย วา สญฺญี สมาโน ชาคโร ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ นิสฺสาย นิสฺสาย อติกฺกนฺตานิ เนว ปสฺเสยฺย น ปน สทฺทํ สุเณยฺย; โย วา สญฺญี สมาโน ชาคโร เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา เนว ปสฺเสยฺย น ปน สทฺทํ สุเณยฺยา"ติ? "กิญฺหิ ภนฺเต กริสฺสนฺติ ปญฺจ วา สกฏสตานิ ฉ วา สกฏสตานิ สตฺต วา สกฏสตานิ อฏฺฐ วา สกฏสตานิ นว วา สกฏสตานิ สกฏสหสฺสํ วา สกฏสตสหสฺสํ วา. อถ โข เอตเทว ทุกฺกรตรํ เจว ทุรภิสมฺภวตรญฺจ โย สญฺญี สมาโน ชาคโร เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา เนว ปสฺเสยฺย น ปน สทฺทํ สุเณยฺยา"ติ.

"เอกมิทาหํ ปุกฺกุส สมยํ อาตุมายํ วิหรามิ ภุสาคาเร. เตน โข ปน สมเยน เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา อวิทูเร ภุสาคารสฺส ทฺเว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิพทฺทา. อถ โข ปุกฺกุส อาตุมาย มหาชนกาโย นิกฺขมิตฺวา เยน เต ทฺเว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิพทฺทา เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปนาหํ ปุกฺกุส สมเยน ภุสาคารา นิกฺขมิตฺวา ภุสาคารทฺวาเร อพฺโภกาเส จงฺกมามิ. อถ โข ปุกฺกุส อญฺญตโร ปุริโส ตมฺหา มหาชนกายา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ

อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตं ฐิตं โข อหं ปุกฺกุส ตं ปุริสं เอตทโวจं ‘กึ นุ โข เอโส อาวุโส มหาชนกาโย สนฺนิปติโต’ติ? ‘อิทานิ ภนฺเต เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา ทฺเว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิพทฺทา. เอตฺเถโส มหาชนกาโย สนฺนิปติโต. ตฺวं ปน ภนฺเต กฺว อโหสี’ติ? ‘อิเธว โข อหं อาวุโส อโหสิ’นฺติ. ‘กึ ปน ภนฺเต อทฺทสา’ติ? ‘น โข อหं อาวุโส อทฺทส’นฺติ. ‘กึ ปน ภนฺเต สทฺทं อสฺโสสี’ติ? ‘น โข อหं อาวุโส สทฺทं อสฺโสสิ’นฺติ. ‘กึ ปน ภนฺเต สุตฺโต อโหสี’ติ? ‘น โข อหं อาวุโส สุตฺโต อโหสิ’นฺติ. ‘กึ ปน ภนฺเต สญฺญี อโหสี’ติ? ‘เอวมาวุโส’ติ. ‘โส ตฺวं ภนฺเต สญฺญี สมาโน ชาคโร เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา เนว อทฺทส น ปน สทฺทं อสฺโสสี’ติ? “เอวมาวุโส”ติ?

“อถ โข ปุกฺกุส ปุริสสฺส เอตทโหสิ ‘อจฺฉริยं วต โภ อพฺภุตं วต โภ สนฺเตน วต โภ ปพฺพชิตา วิหาเรน วิหรนฺติ. ยตฺร หิ นาม สญฺญี สมาโน ชาคโร เทเว วสฺสนฺเต เทเว คฬคฬายนฺเต วิชฺชุลฺลตาสุ นิจฺฉรนฺตีสุ อสนิยา ผลนฺติยา เนว ทกฺขติ น ปน สทฺทं โสสฺสตี’ติ. มยิ อุฬารं ปสาทं ปเวเทตฺวา มं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณं กตฺวา ปกฺกามี”ติ.

เอวं วุตฺเต ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ภควนฺตं เอตทโวจ “เอสาหं ภนฺเต โย เม อาฬาเร กาลาเม ปสาโท ตं มหาวาเต วา โอผุณามิ สีฆโสตาย วา นทิยา ปวาเหมิ. อภิกฺกนฺตं ภนฺเต อภิกฺกนฺตं ภนฺเต! เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตं วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย มูฬฺหสฺส วา มคฺคं อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตं ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ; เอวเมวं ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหं ภนฺเต ภควนฺตं สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. อุปาสกं มं ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตं สรณํ คต” นฺติ.

๑๙๔. อถ โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต อญฺญตรं ปุริสं อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวं ภเณ สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं อาหรา”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข โส ปุริโส ปุกฺกุสสฺส มลฺลปุตฺตสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ตं สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं อาหริ. อถ โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ตं สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं ภควโต อุปนาเมสิ “อิทं ภนฺเต สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं ตं เม ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปं อุปาทายา”ติ. “เตน หิ ปุกฺกุส เอเกน มं อจฺฉาเทหิ เอเกน อานนฺท”นฺติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เอเกน ภควนฺตं อจฺฉาเทติ เอเกน อายสฺมนฺตं อานนฺทं. อถ โข ภควา ปุกฺกุสं มลฺลปุตฺตं ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข ปุกฺกุโส มลฺลปุตฺโต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณं กตฺวา ปกฺกามิ.

๑๙๕. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท อจิรปกฺกนฺเต ปุกฺกุเส มลฺลปุตฺเต ตं สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं ภควโต กายं อุปนาเมสิ. ตं ภควโต กายं อุปนามิตं หตจฺจิกํ วิย ขายติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตं เอตทโวจ “อจฺฉริยं ภนฺเต อพฺภุตं ภนฺเต ยาว ปริสุทฺโธ ภนฺเต ตถาคตสฺส ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต. อิทं ภนฺเต สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐจ ธารณียं ภควโต กายं อุปนามิตं หตจฺจิกํ วิย ขายตี”ติ. “เอวเมตं อานนฺท เอวเมตं อานนฺท ทฺวีสุ กาเลสุ อติวิย ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ โหติ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต. กตเมสุ ทฺวีสุ? ยญฺจ อานนฺท รตฺตึ ตถาคโต อนุตฺตรं สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ ยญฺจ รตฺตึ อนุปาทิเส

สาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ. อิเมสุ โข อานนฺท ทฺวีสุ กาเลสุ อติวิย ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ โหติ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต. “อชฺช โข ปนานนฺท รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม กุสินารายํ อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเน อนฺตเรน ยมกสาลานํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อายามานนฺท เยน กกุฏา นที เตนุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

สิงฺคีวณฺณํ ยุคมฏฺฐํ ปุกฺกุโส อภิหารยิ
เตน อจฺฉาทิโต สตฺถา เหมวณฺโณ อโสภถาติ”

๑๙๖. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิ เยน กกุฏา นที เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา กกุธํ นทึ อชฺโฌคาเหตฺวา นฺหตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปจฺจุตฺตริตฺวา เยน อมฺพวนํ เตนุปสงฺกมิ. อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ จุนฺทกํ อามนฺเตสิ “อิงฺฆ เม ตฺวํ จุนฺทก จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปหิ กิลนฺโตสฺมิ จุนฺทก นิปชฺชิสฺสามี”ติ.

“เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา จุนฺทโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปสิ. อถ โข ภควา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปสิ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา. อายสฺมา ปน จุนฺทโก ตตฺเถว ภควโต ปุรโต นิสีทิ.

คนฺตฺวาน พุทฺโธ นทิกํ กกุธํ
อจฺโฉทกํ สาตุทกํ วิปฺปสนฺนํ
โอคาหิ สตฺถา อกิลนฺตรูโป
ตถาคโต อปฺปฏิโม จ โลเก.

นฺหตฺวา จ ปิวิตฺวา จุทตาริ สตฺถา
ปุรกฺขโต ภิกฺขุคณสฺส มชฺเฌ
วตฺตา ปวตฺตา ภควา อิธ ธมฺเม
อุปาคมิ อมฺพวนํ มเหสิ.

อามนฺตยิ จุนฺทกํ นาม ภิกฺขุ
จตุคฺคุณํ สนฺถร เม นิปชฺชึ
โส โจทิโต ภาวิตตฺเตน จุนฺโท
จตุคฺคุณํ สนฺถริ ขิปฺปเมว.

นิปชฺชิ สตฺถา อกิลนฺตรูโป
จุนฺโทปิ ตตฺถ ปมุเข นิสีทีติ.

๑๙๗. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “สิยา โข ปนานนฺท จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส โกจิ วิปฺปฏิสารํ อุปฺปาเทยฺย ‘ตสฺส เต อาวุโส จุนฺท อลาภา ตสฺส เต ทุลฺลทฺธํ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต’ติ. จุนฺทสฺส อานนฺท กมฺมารปุตฺตสฺส เอวํ วิปฺปฏิสาโร ปฏิวิเนตพฺโพ ‘ตสฺส เต อาวุโส จุนฺท ลาภา ตสฺส เต สุลทฺธํ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต. สมฺมุขา เมตํ อาวุโส จุนฺท ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ, ทฺเว เม ปิณฺฑปาตา สมสมผลา สมวิปากา อติวิย อญฺเญหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จ. กตเม ทฺเว? ยญฺจ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ ยญฺจ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญ

ชิตฺวา ตถาคโต อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติ. อิเม ทฺเว ปิณฺฑปาตา สมสม ผลา สมวิปากา อติวิย อญฺเญหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จ. อายุสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิตํ วณฺณสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิตํ สุขสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิตํ ยสสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิตํ สคฺคสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิตํ อาธิปเตยฺยสังวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปุตฺเตน กมฺมํ อุปจิต'นฺติ. จุนฺทสฺส อานนฺท กมฺมารปุตฺตสฺส เอวं วิปฺปฏิสาโร ปฏิวิเนตพฺโพ"ติ. อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายं เวลายं อิมं อุทานํ อุทาเนสิ —

"ททโต ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ
สญมโต เวรํ น จียติ
กุสโล จ ชหาติ ปาปกํ
ราคโทสโมหกฺขยา สนิพฺพุโต"ติ.

จตุตฺโถ ภาณวาโร.

ยมกสาลา

๑๙๘. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "อายามานนฺท เยน หิรญฺญวติยา นทิยา ปาริมํ ตีรํ เยน กุสินารา อุปวตฺตนํ มลฺลานํ สาลวนํ เตนุปสงฺกมิสฺสามา"ติ "เอวं ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน หิรญฺญวติยา นทิยา ปาริมं ตีรํ เยน กุสินารา อุปวตฺตนํ มลฺลานํ สาลวนํ เตนุปสงฺกมิ. อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ "อิงฺฆ เม ตฺวं อานนฺท อนฺตเรน ยมกสาลานํ อุตฺตรสีสกं มญฺจกं ปญฺญเปหิ กิลนฺโตสฺมิ อานนฺท นิปชฺชิสฺสามี"ติ. "เอวं ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อนฺตเรน ยมกสาลานํ อุตฺตรสีสกं มญฺจกं ปญฺญเปสิ. อถ โข ภควา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยं กปฺเปสิ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน.

เตน โข ปน สมเยน ยมกสาลา สพฺพผาลิผุลฺลา โหนฺติ อกาลปุปฺเผหิ. เต ตถาคตสฺส สรีรํ โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ มนฺทารวปุปฺผานิ อนฺตลิกฺขา ปปตนฺติ ตานิ ตถาคตสฺส สรีรं โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ จนฺทนจุณฺณานิ อนฺตลิกฺขา ปปตนฺติ ตานิ ตถาคตสฺส สรีรं โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ ตูริยานิ อนฺตลิกฺเข วชฺชนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ สงฺคีตานิ อนฺตลิกฺเข วตฺตนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย.

๑๙๙. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตं อานนฺทं อามนฺเตสิ "สพฺพผาลิผุลฺลา โข อานนฺท ยมกสาลา อกาลปุปฺเผหิ. เต ตถาคตสฺส สรีรं โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ มนฺทารวปุปฺผานิ อนฺตลิกฺขา ปปตนฺติ ตานิ ตถาคตสฺส สรีรं โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ จนฺทนจุณฺณานิ อนฺตลิกฺขา ปปตนฺติ ตานิ ตถาคตสฺส สรีรं โอกิรนฺติ อชฺโฌกิรนฺติ อภิปฺปกิรนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ ตูริยานิ อนฺตลิกฺเข วชฺชนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. ทิพฺพานิปิ สงฺคีตานิ อนฺตลิกฺเข วตฺตนฺติ ตถาคตสฺส ปูชาย. น โข อานนฺท เอตฺตาวตา ตถาคโต สกฺกโต วา โหติ ครุกโต วา มา

นิโต วา ปูชิโต วา อปจิโต วา. โย โข อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุนี วา อุปาสโก วา อุปาสิกา วา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺโน วิหรติ สามีจิปฺปฏิปนฺโน อนุธมฺมจารี โส ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุ กโรติ มาเนติ ปูเชติ อปจิยติ ปรมาย ปูชาย. ตสฺมาติหานนฺท ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา วิหริสฺสาม สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโนติ. เอวญฺหิ โว อานนฺท สิกฺขิตพฺพ"นฺติ.

อุปวาณตฺเถโร

๒๐๐. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อุปวาโณ ภควโต ปุรโต ฐิโต โหติ ภควนฺตํ พีชยมาโน. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปสาเรสิ "อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปุรโต อฏฺฐาสี"ติ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "อยํ โข อายสฺมา อุปวาโณ ทีฆรตฺตํ ภควโต อุปฏฺฐาโก สนฺติกาวจโร สมีปจารี. อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาเล อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปสาเรติ 'อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปุรโต อฏฺฐาสี'ติ. โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย ยํ ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปสาเรติ 'อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปุรโต อฏฺฐาสี'ติ? อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ 'อยํ ภนฺเต อายสฺมา อุปวาโณ ทีฆรตฺตํ ภควโต อุปฏฺฐาโก สนฺติกาวจโร สมีปจารี. อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาเล อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปสาเรติ "อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปุรโต อฏฺฐาสี"ติ. โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย ยํ ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปสาเรติ "อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปุรโต อฏฺฐาสี"ติ? "เยภุยฺเยน อานนฺท ทสสุ โลกธาตูสุ เทวตา สนฺนิปติตา ตถาคตํ ทสฺสนาย. ยาวตา อานนฺท กุสินารา อุปวตฺตนํ มลฺลานํ สาลวนํ สมนฺตโต ทฺวาทส โยชนานิ นตฺถิ โส ปเทโส วาลคฺคโกฏินิตุทนมตฺโตปิ มเหสกฺขาหิ เทวตาหิ อปฺผุโฏ. เทวตา อานนฺท อุชฺฌายนฺติ 'ทูรา จ วตมฺห อาคตา ตถาคตํ ทสฺสนาย. กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา. อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อยญฺจ มเหสกฺโข ภิกฺขุ ภควโต ปุรโต ฐิโต โอวาเรนฺโต น มยํ ลภาม ปจฺฉิเม กาเล ตถาคตํ ทสฺสนายา"'ติ.

๒๐๑. "กถํภูตา ปน ภนฺเต ภควา เทวตา มนสิกโรตี"ติ ? "สนฺตานนฺท เทวตา อากาเส ปถวีสญฺญินิโย เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ 'อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรธํอายิสฺสตี'ติ.

"สนฺตานนฺท เทวตา ปถวิยํ ปถวีสญฺญินิโย เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ 'อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรธายิสฺสตี"'ติ.

"ยา ปน ตา เทวตา วีตราคา ตา สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ 'อนิจฺจา สงฺขารา ตฺ กฺเตตฺถ ลพฺภา'ติ.

จตุสเวชนียฏฺฐานานิ

๒๐๒. "ปุพฺเพ ภนฺเต ทิสาสุ วสฺสํ วุฏฺฐา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ ตถาคตํ ทสฺสนาย. เต มยํ ลภาม มโนภาวนียเย ภิกฺขู ทสฺสนาย ลภาม ปยิรุปาสนาย. ภควโต ปน มยํ ภนฺเต อจฺจเยน น ลภิสฺสาม มโนภาวนียเย ภิกฺขู ทสฺสนาย น ลภิสฺสาม ปยิรุปาสนายา"ติ.

“จตฺตาริมานิ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียานิ สංเวชนียานิ ฐานานิ. กตมานิ จตฺตาริ? ‘อิธ ตถาคโต ชาโต’ติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียं สංเวชนียं ฐานං. ‘อิธ ตถาคโต อนุตฺตรං สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ’ติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียं สංเวชนียं ฐานං. ‘อิธ ตถาคเตน อนุตฺตรං ธมฺมจกฺกं ปวตฺติต’นฺติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียं สංเวชนียं ฐานං. ‘อิธ ตถาคโต อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุโต’ติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียं สංเวชนียं ฐานං. อิมานิ โข อานนฺท จตฺตาริ สทฺธสฺส กุลปุตฺตสฺส ทสฺสนียานิ สංเวชนียานิ ฐานานิ.

“อาคมิสฺสนฺติ โข อานนฺท สทฺธา ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย ‘อิธ ตถาคโต ชาโต’ติปิ ‘อิธ ตถาคโต อนุตฺตรං สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธ’ติปิ ‘อิธ ตถาคเตน อนุตฺตรං ธมฺมจกฺกं ปวตฺติต’นฺติปิ ‘อิธ ตถาคโต อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุโต’ติปิ. เย หิ เกจิ อานนฺท เจติยจาริกं อาหิณฺฑนฺตา ปสนฺนจิตฺตา กาลงฺกริสฺสนฺติ สพฺเพ เต กายสฺส เภทา ปรං มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปชฺชิสฺสนฺตี”ติ.

อานนฺทปุจฺฉากถา

๒๐๓. “กถं มยं ภนฺเต มาตุคาเม ปฏิปชฺชามา”ติ? “อทสฺสนं อานนฺทา”ติ. “ทสฺสเน ภควา สติ กถं ปฏิปชฺชิตพฺพ”นฺติ? “อนาลาโป อานนฺทา”ติ “อาลปนฺเตน ปน ภนฺเต กถं ปฏิปชฺชิตพฺพ”นฺติ? “สติ อานนฺท อุปฏฺฐาเปตพฺพา”ติ.

๒๐๔. “กถं มยं ภนฺเต ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชามา”ติ? “อพฺยาวฏา ตุมฺเห อานนฺท โหถ ตถาคตสฺส สรีรปูชาย. อิงฺฆ ตุมฺเห อานนฺท สารตฺเถ ฆฏถ อนุยุญฺชถ สารตฺเถ อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถ. สนฺตานนฺท ขตฺติยปณฺฑิตาปิ พฺราหฺมณปณฺฑิตาปิ คหปติปณฺฑิตาปิ ตถาคเต อภิปฺปสนฺนา เต ตถาคตสฺส สรีรปูชं กริสฺสนฺตี”ติ.

๒๐๕. “กถं ปน ภนฺเต ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพ”นฺติ? “ยถา โข อานนฺท รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ เอวं ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพ”นฺติ. “กถं ปน ภนฺเต รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺตี”ติ? “รญฺโญ อานนฺท จกฺกวตฺติสฺส สรีรं อหเตน วตฺเถน เวเฐนฺติ อหเตน วตฺเถน เวเฐตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐนฺติ วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐตฺวา อหเตน วตฺเถน เวเฐนฺติ. เอเตนุปาเยน ปญฺจหิ ยุคสเตหิ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีรं เวเฐตฺวา อายสาย เตลโทณิยา ปกฺขิปิตฺวา อญฺญิสฺสา อายสาย โทณิยา ปฏิกุชฺชิตฺวา สพฺพคนฺธานं จิตกं กริตฺวา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีรं ฌาเปนฺติ. จาตุมหาปเถ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส ถูปं กโรนฺติ เอวं โข อานนฺท รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ. ยถา โข อานนฺท รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ เอวं ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพं. จาตุมหาปเถ ตถาคตสฺส ถูโป กาตพฺโพ. ตตฺถ เย มาลं วา คนฺธं วา จุณฺณกं วา อาโรเปสฺสนฺติ วา อภิวาเทสฺสนฺติ วา จิตฺตं วา ปสาเทสฺสนฺติ เตสं ตं ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตं หิตาย สุขาย.

ถูปารหปุคฺคโล

๒๐๖. “จตฺตาโรเม อานนฺท ถูปารหา. กตเม จตฺตาโร? ตถาคโต อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ถูปารโห ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ถูปารโห ตถาคตสฺส สาวโก ถูปารโห ราชา จกฺกวตฺตี ถูปารโหติ.

“กิญฺจานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ตถาคโต อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ถูปารโห? ‘อยं ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ถูโป’ติ อานนฺท พหุชนา จิตฺตं ปสาเทนฺติ. เต ตตฺถ จิตฺตं ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรं มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปชฺชนฺติ. อิทं โข อานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ตถาคโต อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ถูปารโห.

“กิญฺจานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ถูปารโห? ‘อยं ตสฺส ภควโต ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส ถูโป’ติ อานนฺท พหุชนา จิตฺตं ปสาเทนฺติ. เต ตตฺถ จิตฺตं ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรं มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปชฺชนฺติ. อิทं โข อานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ ถูปารโห.

“กิญฺจานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ตถาคตสฺส สาวโก ถูปารโห? ‘อยं ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาวกสฺส ถูโป’ติ อานนฺท พหุชนา จิตฺตं ปสาเทนฺติ. เต ตตฺถ จิตฺตं ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรं มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปชฺชนฺติ. อิทं โข อานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ตถาคตสฺส สาวโก ถูปารโห.

“กิญฺจานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ราชา จกฺกวตฺตี ถูปารโห? ‘อยं ตสฺส ธมฺมิกสฺส ธมฺมราชิโน ถูโป’ติ อานนฺท พหุชนา จิตฺตं ปสาเทนฺติ. เต ตตฺถ จิตฺตं ปสาเทตฺวา กายสฺส เภทา ปรं มรณา สุคตึ สคฺคं โลกं อุปปชฺชนฺติ. อิทं โข อานนฺท อตฺถวสं ปฏิจฺจ ราชา จกฺกวตฺตี ถูปารโห. อิเม โข อานนฺท จตฺตาโร ถูปารหา”ติ.

อานนฺทอจฺฉริยธมฺโม

๒๐๗. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท วิหารं ปวิสิตฺวา กปิสีสं อาลมฺพิตฺวา โรทมาโน อฏฺฐาสิ “อหญฺจ วตมฺหิ เสโข สกรณีโย สตฺถุ จ เม ปรินิพฺพานं ภวิสฺสติ โย มม อนุกมฺปโก”ติ. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “กหं นุ โข ภิกฺขเว อานนฺโท”ติ? “เอโส ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท วิหารं ปวิสิตฺวา กปิสีสं อาลมฺพิตฺวา โรทมาโน จิโต ‘อหญฺจ วตมฺหิ เสโข สกรณีโย สตฺถุ จ เม ปรินิพฺพานं ภวิสฺสติ โย มม อนุกมฺปโก’”ติ. อถ โข ภควา อญฺญตรं ภิกฺขุं อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวं ภิกฺขุ มม วจเนน อานนฺทं อามนฺเตหิ ‘สตฺถา ตं อาวุโส อานนฺท อามนฺเตตี’”ติ. “เอวं ภนฺเต”ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตं อานนฺทं เอตทโวจ “สตฺถา ตं อาวุโส อานนฺท อามนฺเตตี”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺนं โข อายสฺมนฺตं อานนฺทं ภควา เอตทโวจ “อลं อานนฺท มา โสจิ มา ปริเทวิ นนุ เอตं อานนฺท มยา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตं ‘สพฺเพหิว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว’; ตं กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภา. ยं ตं ชาตं ภูตं สงฺขตं ปโลกธมฺมं ตं วต ตถาคตสฺสาปิ สรีรं มา ปลุชฺชี’ติ เนตं ฐานํ วิชฺชติ. ทีฆรตฺตं โข เต อานนฺท ตถาคโต ปจฺจุปฏฺฐิโต เมตฺเตน กายกมฺเมน หิเตน สุเขน อทฺวเยน อปฺปมาเณน เมตฺเตน วจีกมฺเมน หิเตน สุเขน อทฺวเยน อปฺปมาเณน เมตฺเตน มโนกมฺเมน หิเตน สุเขน อทฺวเยน อปฺปมาเณน. กตปุญฺโญสิ ตฺวं อานนฺท ปธานมนุยุญฺช ขิปฺปं โหหิสิ อนาสโว”ติ.

๒๐๘. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุं อตีตมทฺธานं อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานं เอตปฺปรมาเยว อุปฏฺฐากา อเหสุं เสยฺยถาปิ มยฺหं

อานนฺโท. เยปิ เต ภิกฺขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปฺปรมาเยว อุปฏฺฐากา ภวิสฺสนฺติ เสยฺยถาปิ มยฺหํ อานนฺโท. ปณฺฑิโต ภิกฺขเว อานนฺโท; เมธาวี ภิกฺขเว อานนฺโท. ชานาติ ‘อยํ กาโล ตถาคตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ ภิกฺขูนํ อยํ กาโล ภิกฺขุนีนํ อยํ กาโล อุปาสกานํ อยํ กาโล อุปาสิกานํ อยํ กาโล รญฺโญ ราชมหามตฺตานํ ติตฺถิยานํ ติตฺถิยสาวกาน’นฺติ.

๒๐๙. “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา อานนฺเท. กตเม จตฺตาโร? สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา โหติ อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุนีปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว ภิกฺขุนีปริสา โหติ อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. สเจ ภิกฺขเว อุปาสกปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว อุปาสกปริสา โหติ อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. สเจ ภิกฺขเว อุปาสิกาปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว อุปาสิกาปริสา โหติ อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา อานนฺเท.

“จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา รญฺเญว จกฺกวตฺติมฺหิ. กตเม จตฺตาโร สเจ ภิกฺขเว ขตฺติยปริสา ราชานํ จกฺกวตฺตึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ ราชา จกฺกวตฺตี ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว ขตฺติยปริสา โหติ. อถ โข ราชา จกฺกวตฺตี ตุณฺหี โหติ. สเจ ภิกฺขเว พฺราหฺมณปริสาฯเปฯ คหปติปริสาฯเปฯ สมณปริสา ราชานํ จกฺกวตฺตึ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ ราชา จกฺกวตฺตี ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว สมณปริสา โหติ อถ โข ราชา จกฺกวตฺตี ตุณฺหี โหติ. เอวเมว

โข ภิกฺขเว จตฺตาโรเม อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา อานนฺเท. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา โหติ. อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุนีปริสาฯเปฯ อุปาสกปริสาฯเปฯ อุปาสิกาปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมติ ทสฺสเนน สา อตฺตมนา โหติ. ตตฺร เจ อานนฺโท ธมฺมํ ภาสติ ภาสิเตนปิ สา อตฺตมนา โหติ. อติตฺตาว ภิกฺขเว อุปาสิกาปริสา โหติ. อถ โข อานนฺโท ตุณฺหี โหติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา อานนฺเท”ติ.

มหาสุทสฺสนสุตฺตเทสนา

๒๑๐. เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “มา ภนฺเต ภควา อิมสฺมึ ขุทฺทกนครเก อุชฺชงฺคลนครเก สาขานครเก ปรินิพฺพายิ. สนฺติ ภนฺเต อญฺญานิ มหานครานิ เสยฺยถิทํ จมฺปา ราชคหํ สาวตฺถี สาเกตํ โกสมฺพี พาราณสี; เอตฺถ ภควา ปรินิพฺพายตุ. เอตฺถ พหู ขตฺติยมหาสาลา พฺราหฺมณมหาสาลา คหปติมหาสาลา ตถาคเต อภิปฺปสนฺนา.

เต ตถาคตสฺส สรีรปูชं กริสฺสนฺตี"ติ "มาเหวं อานนฺท อวจ; มาเหวं อานนฺท อวจ 'ขุทฺทกนครกํ อุชฺชงฺคลนครกํ สาขานครก'นฺติ.

"ภูตปุพฺพं อานนฺท ราชา มหาสุทสฺสโน นาม อโหสิ จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปฺปทตฺถาวริยปฺปตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต. รญฺโญ อานนฺท มหาสุทสฺสนสฺส อยं กุสินารา กุสาวตี นาม ราชธานี อโหสิ ปุรตฺถิเมน จ ปจฺฉิเมน จ ทฺวาทส โยชนานิ อายาเมน; อุตฺตเรน จ ทกฺขิเณน จ สตฺตโยชนานิ วิตฺถาเรน. กุสาวตี อานนฺท ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ผีตา จ พหุชนา จ อากิณฺณมนุสฺสา จ สุภิกฺขา จ. เสยฺยถาปิ อานนฺท เทวานํ อาฬกมนฺทา นาม ราชธานี อิทฺธา เจว โหติ ผีตา จ พหุชนา จ อากิณฺณยกฺขา จ สุภิกฺขา จ; เอวเมว โข อานนฺท กุสาวตี ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ผีตา จ พหุชนา จ อากิณฺณมนุสฺสา จ สุภิกฺขา จ. กุสาวตี อานนฺท ราชธานี ทสหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตา อโหสิ ทิวา เจว รตฺติญฺจ เสยฺยถิทं หตฺถิสทฺเทน อสฺสสทฺเทน รถสทฺเทน เภริสทฺเทน มุทิงฺคสทฺเทน วีณาสทฺเทน คีตสทฺเทน สงฺขสทฺเทน สมฺมสทฺเทน ปาณิตาฬสทฺเทน 'อสฺนาถ ปิวถ ขาทถา'ติ ทสเมน สทฺเทน.

"คจฺฉ ตฺวं อานนฺท กุสินารํ ปวิสิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลานं อาโรเจหิ 'อชฺช โฆ วาเสฏฺฐา รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานं ภวิสฺสติ. อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐา อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐา. มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ, อมฺหากญฺจ โน คามกฺเขตฺเต ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานं อโหสิ น มยं ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาเล ตถาคตं ทสฺสนายา"'ติ. "เอวं ภนฺเต"ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อตฺตทุติโย กุสินารํ ปาวิสิ.

มลฺลานं วนฺทนา

๒๑๑. เตน โข ปน สมเยน โกสินารกา มลฺลา สนฺถาคาเร สนฺนิปติตา โหนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน โกสินารกานं มลฺลานं สนฺถาคารं เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โกสินารกานं มลฺลานं อาโรเจสิ "อชฺช โฆ วาเสฏฺฐา รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานं ภวิสฺสติ. อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐา อภิกฺกมถ วาเสฏฺฐา. มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ 'อมฺหากญฺจ โน คามกฺเขตฺเต ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานं อโหสิ น มยं ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาเล ตถาคตं ทสฺสนายา"'ติ. อิทมายสฺมโต อานนฺทสฺส วจนं สุตฺวา มลฺลา จ มลฺลปุตฺตา จ มลฺลสุณิสา จ มลฺลปชาปติโย จ อมฺหาวิโน ทุมฺมนา เจโตทุกฺขสมปฺปิตา อปฺเปกจฺเจ เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตं ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ 'อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพายิสฺสติ อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรธายิสฺสตี'ติ. อถ โข มลฺลา จ มลฺลปุตฺตา จ มลฺลสุณิสา จ มลฺลปชาปติโย จ อมฺหาวิโน ทุมฺมนา เจโตทุกฺขสมปฺปิตา เยน อุปวตฺตนं มลฺลานं สาลวนं เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมึสุ. อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ "สเจ โข อหं โกสินารเก มลฺเล เอกเมกं ภควนฺตं วนฺทาเปสฺสามิ อวนฺทิโต ภควา โกสินารเกหิ มลฺเลหิ ภวิสฺสติ อถายं รตฺติ วิภายิสฺสติ. ยนฺนูนาหं โกสินารเก มลฺเล กุลปริวตฺตโส กุลปริวตฺตโส ฉเปตฺวา ภควนฺตं วนฺทาเปยฺยं 'อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตฺโต สภริโย สปริโส สามจฺโจ ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี'ติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท โกสินารเก มลฺเล กุลปริวตฺตโส กุลปริวตฺตโส ฉเปตฺวา ภควนฺตं วนฺทาเปสิ 'อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตฺโต สภริโย สปริโส

สามจฺโจ ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี”ติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เอเตน อุปาเยน ปฐเมเนว ยาเมน โกสินารเก มลฺเล ภควนฺตํ วนฺทาเปสิ.

สุภทฺทปริพฺพาชกวตฺถุ

๒๑๒. เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม ปริพฺพาชโก กุสินารายํ ปฏิวสติ. อสฺโสสิ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก “อชฺช กิร รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสตี”ติ. อถ โข สุภทฺทสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ “สุตํ โข ปน เมตํ ปริพฺพาชกานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ ‘กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อตฺถิ จ เม อยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน เอวํ ปสนฺโน อหํ สมเณ โคตเม ‘ปโหติ เม สมโณ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ์ ยถาหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺย’”นฺติ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก เยน อุปวตฺตนํ มลฺลานํ สาลวนํ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “สุตํ เมตํ โภ อานนฺท ปริพฺพาชกานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ ‘กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อตฺถิ จ เม อยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน, เอวํ ปสนฺโน อหํ สมเณ โคตเม ‘ปโหติ เม สมโณ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ์ ยถาหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺย’นฺติ. สาธาหํ โภ อานนฺท ลเภยฺยํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนายา”ติ. เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท สุภทฺทํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ “อลํ อาวุโส สุภทฺท มา ตถาคตํ วิเหเฐสิ กิลนฺโต ภควา”ติ. ทุติยมฺปิ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโกฯเปฯ ตติยมฺปิ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตं อานนฺทํ เอตทโวจ “สุตํ เมตํ โภ อานนฺท ปริพฺพาชกานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ ‘กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา’ติ. อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ. อตฺถิ จ เม อยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน, เอวํ ปสนฺโน อหํ สมเณ โคตเม ‘ปโหติ เม สมโณ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ์ ยถาหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชเหยฺย’นฺติ. สาธาหํ โภ อานนฺท ลเภยฺยํ สมณํ โคตมํ ทสฺสนายา”ติ. ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท สุภทฺทํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ “อลํ อาวุโส สุภทฺท มา ตถาคตํ วิเหเฐสิ กิลนฺโต ภควา”ติ.

๒๑๓. อสฺโสสิ โข ภควา อายสฺมโต อานนฺทสฺส สุภทฺเทน ปริพฺพาชเกน สทฺธึ อิมํ กถาสลฺลาปํ. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อลํ อานนฺท มา สุภทฺทํ วาเรสิ ลภตํ อานนฺท สุภทฺโท ตถาคตं ทสฺสนาย. ยํ กิญฺจิ มํ สุภทฺโท ปุจฺฉิสฺสติ สพฺพํ ตं อญฺญาเปกฺโขว ปุจฺฉิสฺสติ โน วิเหสาเปกฺโข. ยํ จสฺสาหํ ปุฏฺโฐ พฺยากริสฺสามิ ตं ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตี”ติ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สุภทฺทํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ “คจฺฉาวุโส สุภทฺท กโรติ เต ภควา โอกาส”นฺติ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺโน โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตं เอตทโวจ “เยเม โภ โคตม สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส เสยฺยถิทं ปูรโณ กสฺสโป มกฺขลิ โคสาโล อชิโต เกสกมฺพโล ปกุโธ กจฺจายโน สญฺจโย เพลฏฺฐปุตฺโต นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต สพฺเพเต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญึสุ สพฺเพว น

อพฺภญฺญึสุ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภญฺญึสุ เอกจฺเจ น อพฺภญฺญึสู”ติ? “อลํ สุภทฺท ติฏฺฐเตตํ ‘สพฺเพเต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญึสุ สพฺเพว น อพฺภญฺญึสุ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภญฺญึสุ เอกจฺเจ น อพฺภญฺญึสู’ติ. ธมฺมํ เต สุภทฺท เทเสสฺสามิ; ตํ สุณาหิ สาธุกํ มนสิกโรหิ ภาสิสฺสามี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ —

๒๑๔. “ยสฺมึ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค น อุปลพฺภติ สมโณปิ ตตฺถ น อุปลพฺภติ. ทุติโยปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ. ตติโยปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ. จตุตฺโถปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ. ยสฺมิญฺจ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปลพฺภติ สมโณปิ ตตฺถ อุปลพฺภติ ทุติโยปิ ตตฺถ สมโณ อุปลพฺภติ ตติโยปิ ตตฺถ สมโณ อุปลพฺภติ จตุตฺโถปิ ตตฺถ สมโณ อุปลพฺภติ. อิมสฺมึ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปลพฺภติ อิเธว สุภทฺท สมโณ อิธ ทุติโย สมโณ อิธ ตติโย สมโณ อิธ จตุตฺโถ สมโณ สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺเญหิ. อิเม จ สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหเรยฺยุํ อสุญฺโญ โลโก อรหนฺเตหิ อสฺสาติ.

“เอกูนตึโส วยสา สุภทฺท
ยํ ปพฺพชึ กึกุสลานุเอสี
วสฺสานิ ปญฺญาส สมาธิกานิ
ยโต อหํ ปพฺพชิโต สุภทฺท.
ญายสฺส ธมฺมสฺส ปเทสวตฺตี
อิโต พหิทฺธา สมโณปิ นตฺถิ.

“ทุติโยปิ สมโณ นตฺถิ. ตติโยปิ สมโณ นตฺถิ. จตุตฺโถปิ สมโณ นตฺถิ. สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺเญหิ. อิเม จ สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหเรยฺยุํ อสุญฺโญ โลโก อรหนฺเตหิ อสฺสา”ติ.

๒๑๕. เอวํ วุตฺเต สุภทฺโท ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต. เสยฺยถาปิ ภนฺเต นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตี’ติ เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยํ อุปสมฺปท”นฺติ. “โย โข สุภทฺท อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ อากงฺขติ อุปสมฺปทํ โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ. จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อปิ จ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา”ติ. “สเจ ภนฺเต อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทํ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย. อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา”ติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “เตนหานนฺท สุภทฺทํ ปพฺพาเชหี”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “ลาภา โว อาวุโส อานนฺท; สุลทฺธํ โว อาวุโส อานนฺท เย เอตฺถ สตฺถุ สมฺมุขา อนฺเตวาสิกาภิเสเกน อภิสิตฺตา”ติ. อลตฺถ โข สุภทฺโท ปริพฺพาชโก

ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อลตฺถ อุปสมฺปทํ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา สุภทฺโท เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว ‘ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ’ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ. ‘ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายา’ติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา สุภทฺโท อรหตํ อโหสิ. โส ภควโต ปจฺฉิโม สกฺขิสาวโก อโหสีติ.

ปญฺจโม ภาณวาโร

ตถาคตปจฺฉิมวาจา

๒๑๖. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “สิยา โข ปนานนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส ‘อตีตสตฺถุกํ ปาวจนํ นตฺถิ โน สตฺถา’ติ. น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา. ยถา โข ปนานนฺท เอตรหิ ภิกฺขู อญฺญมญฺญํ อาวุโสวาเทน สมุทาจรนฺติ น โข มมจฺจเยน เอวํ สมุทาจริตพฺพํ. เถรตเรน อานนฺท ภิกฺขุนา นวกตโร ภิกฺขุ นาเมน วา โคตฺเตน วา อาวุโสวาเทน วา สมุทาจริตพฺโพ. นวกตเรน ภิกฺขุนา เถรตโร ภิกฺขุ ‘ภนฺเต’ติ วา ‘อายสฺมา’ติ วา สมุทาจริตพฺโพ. อากงฺขมาโน อานนฺท สงฺโฆ มมจฺจเยน ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมูหนตุ. ฉนฺนสฺส อานนฺท ภิกฺขุโน มมจฺจเยน พฺรหฺมทณฺโฑ ทาตพฺโพ”ติ. “กตโม ปน ภนฺเต พฺรหฺมทณฺโฑ”ติ? “ฉนฺโน อานนฺท ภิกฺขุ ยํ อิจฺเฉยฺย ตํ วเทยฺย. โส ภิกฺขูหิ เนว วตฺตพฺโพ น โอวทิตพฺโพ น อนุสาสิตพฺโพ”ติ.

๒๑๗. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “สิยา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสาปิ กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ธมฺเม วา สงฺเฆ วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา ปุจฺฉถ ภิกฺขเว มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ ‘สมฺมุขีภูโต โน สตฺถา อโหสิ น มยํ สกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา ปฏิปุจฺฉิตุ”’นฺติ. เอวํ วุตฺเต เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ. ทุติยมฺปิ โข ภควาฯเปฯ ตติยมฺปิ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “สิยา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสาปิ กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ธมฺเม วา สงฺเฆ วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา ปุจฺฉถ ภิกฺขเว มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ ‘สมฺมุขีภูโต โน สตฺถา อโหสิ น มยํ สกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา ปฏิปุจฺฉิตุ”’นฺติ. ตติยมฺปิ โข เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “สิยา โข ปน ภิกฺขเว สตฺถุคารเวนปิ น ปุจฺเฉยฺยาถ. สหายโกปิ ภิกฺขเว สหายกสฺส อาโรเจตู”ติ. เอวํ วุตฺเต เต ภิกฺขู ตุณฺหี อเหสุ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ ภนฺเต เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ ‘นตฺถิ เอกภิกฺขุสฺสาปิ กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ธมฺเม วา สงฺเฆ วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา”’ติ. “ปสาทา โข ตฺวํ อานนฺท วเทสิ ญาณเมว เหตฺถ อานนฺท ตถาคตสฺส. นตฺถิ อิมสฺมึ ภิกฺขุสงฺเฆ เอกภิกฺขุสฺสาปิ กงฺขา วา วิมติ วา พุทฺเธ วา ธมฺเม วา สงฺเฆ วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา. อิเมสญฺหิ อานนฺท ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ โย ปจฺฉิมโก ภิกฺขุ โส โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโณ”ติ.

๒๑๘. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “หนฺท ทานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถา”ติ. อยํ ตถาคตสฺส ปจฺฉิมา วาจา.

ปรินิพฺพุตกถา

๒๑๙. อถ โข ภควา ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ ปฐมชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ทุติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ตติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา จตุตฺถํ ฌานํ สมาปชฺชิ. จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา อากาสานญฺจายตนํ สมาปชฺชิ อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปชฺชิ วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปชฺชิ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปชฺชิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชิ.

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ “ปรินิพฺพุโต ภนฺเต อนุรุทฺธ ภควา”ติ. “นาวุโส อานนฺท ภควา ปรินิพฺพุโต สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน”ติ.

อถ โข ภควา สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปชฺชิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปชฺชิ อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปชฺชิ วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา อากาสานญฺจายตนํ สมาปชฺชิ อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา จตุตฺถํ ฌานํ สมาปชฺชิ จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ตติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ทุติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชิ ปฐมชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ทุติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ทุติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมาปชฺชิ ตติยชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา จตุตฺถํ ฌานํ สมาปชฺชิ จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺหิตฺวา สมนนฺตรา ภควา ปรินิพฺพายิ.

๒๒๐. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา มหาภูมิจาโล อโหสิ ภึสนโก สโลมหํโส. เทวทุนฺทุภิโย จ ผลึสุ. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา พฺรหฺมาสหมฺปติ อิมํ คาถํ อภาสิ —

“สพฺเพว นิกฺขิปิสฺสนฺติ ภูตา โลเก สมุสฺสยํ
ยตฺถ เอตาทิโส สตฺถา โลเก อปฺปฏิปุคฺคโล
ตถาคโต พลปฺปตฺโต สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุโต”ติ.

๒๒๑. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา สกฺโก เทวานมินฺโท อิมํ คาถํ อภาสิ —

“อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข”ติ.

๒๒๒. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา อายสฺมา อนุรุทฺโธ อิมา คาถาโย อภาสิ —

“นาหุ อสฺสาสปสฺสาโส จิตจิตฺตสฺส ตาทิโน
อเนโช สนฺติมารพฺภ ยํ กาลมกรี มุนิ.

“อสลฺลีเนน จิตฺเตน เวทนํ อชฺฌวาสยิ
ปชฺโชตสฺเสว นิพฺพานํ วิโมกฺโข เจตโส อหู”ติ.

๒๒๓. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา อายสฺมา อานนฺโท อิมํ คาถํ อภาสิ —

“ตทาสิ ยํ ภีสนกํ ตทาสิ โลมหํสนํ
สพฺพาการวรูเปเต สมฺพุทฺเธ ปรินิพฺพุเต”ติ”

๒๒๔. ปรินิพฺพุเต ภควติ เย เต ตตฺถ ภิกฺขู อวีตราคา อปฺเปกจฺเจ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ “อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรหิโต”ติ. เย ปน เต ภิกฺขู วีตราคา เต สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ “อนิจฺจา สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา”ติ.

๒๒๕. อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภิกฺขู อามนฺเตสิ “อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ. นนุ เอตํ อาวุโส ภควตา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตํ ‘สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว’. ตํ กุเตตฺถ อาวุโส ลพฺภา. ‘ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ เทวตา อาวุโส อุชฺฌายนฺตี”ติ. “กถํภูตา ปน ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ เทวตา มนสิ กโรตี”ติ ?

“สนฺตาวุโส อานนฺท เทวตา อากาเส ปถวีสญฺญินิโย เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ ‘อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรหิโต’ติ. สนฺตาวุโส อานนฺท เทวตา ปถวิยา ปถวีสญฺญินิโย เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ ‘อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรหิโต’ติ. ยา ปน ตา เทวตา วีตราคา ตา สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ ‘อนิจฺจา สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา’ติ. อถ โข อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ อานนฺโท ตํ รตฺตาวเสสํ ธมฺมิยา กถาย วีตินาเมสุ.

๒๒๖. อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “คจฺฉาวุโส อานนฺท กุสินารํ ปวิสิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลานํ อาโรเจหิ ‘ปรินิพฺพุโต วาเสฏฺฐา ภควา ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญถา’”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อตฺตทุติโย กุสินารํ ปาวิสิ. เตน โข ปน สมเยน โกสินารกา มลฺลา สนฺถาคาเร สนฺนิปติตา โหนฺติ เตเนว กรณีเยน. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน โกสินารกานํ มลฺลานํ สนฺถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลานํ อาโรเจสิ ‘ปรินิพฺพุโต วาเสฏฺฐา ภควา ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญถา’ติ. อิทมายสฺมโต อานนฺทสฺส วจนํ สุตฺวา มลฺลา จ มลฺลปุตฺตา จ มลฺลสุณิสา จ มลฺลปชาปติโย จ อฆาวิโน ทุมฺมนา เจโตทุกฺขสมปฺปิตา อปฺเปกจฺเจ เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตํ ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ “อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ จกฺขุ โลเก อนฺตรหิโต”ติ.

พุทฺธสรีรปูชา

๒๒๗. อถ โข โกสินารกา มลฺลา ปุริเส อาณาเปสุ “เตน หิ ภเณ กุสินารายํ คนฺธมาลญฺจ สพฺพญฺจ ตาฬาวจรํ สนฺนิปาเตถา”ติ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา คนฺธมาลญฺจ สพฺพญฺจ ตาฬาวจรํ ปญฺจ จ ทุสฺสยุคสตานิ อาทาย เยน อุปวตฺตนํ มลฺลานํ สาลวนํ เยน ภควโต สรีรํ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สรีรํ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ

คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา เจลวิตานานิ กโรนฺตา มณฺฑลมาเฬ ปฏิยาเทนฺตา เอกทิวสๆ วีตินาเมสุๆ.

อถ โข โกสินารกานๆ มลฺลานๆ เอตทโหสิ “อติวิกาโล โข อชฺช ภควโต สรีรๆ ฌาเปตุๆ สฺเว ทานิ มยๆ ภควโต สรีรๆ ฌาเปสฺสามา”ติ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต สรีรๆ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา เจลวิตานานิ กโรนฺตา มณฺฑลมาเฬ ปฏิยาเทนฺตา ทุติยมฺปิ ทิวสๆ วีตินาเมสุๆ ตติยมฺปิ ทิวสๆ วีตินาเมสุๆ จตุตฺถมฺปิ ทิวสๆ วีตินาเมสุๆ ปญฺจมมฺปิ ทิวสๆ วีตินาเมสุๆ ฉฏฺฐมฺปิ ทิวสๆ วีตินาเมสุๆ.

อถ โข สตฺตมๆ ทิวสๆ โกสินารกานๆ มลฺลานๆ เอตทโหสิ “มยๆ ภควโต สรีรๆ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา ทกฺขิเณน ทกฺขิณๆ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรๆ ทกฺขิณโต นครสฺส ภควโต สรีรๆ ฌาเปสฺสามา”ติ.

๒๒๘. เตน โข ปน สมเยน อฏฺฐ มลฺลปาโมกฺขา สีสนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา “มยๆ ภควโต สรีรๆ อุจฺจาเรสฺสามา”ติ น สกฺโกนฺติ อุจฺจาเรตุๆ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา อายสฺมนฺตๆ อนุรุทฺธๆ เอตทโวจุๆ “โก นุ โข ภนฺเต อนุรุทฺธ เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเม อฏฺฐ มลฺลปาโมกฺขา สีสนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา ‘มยๆ ภควโต สรีรๆ อุจฺจาเรสฺสามา’ติ น สกฺโกนฺติ อุจฺจาเรตุ”นฺติ? “อญฺญถา โข วาเสฏฺฐา ตุมฺหากๆ อธิปฺปาโย อญฺญถา เทวตานๆ อธิปฺปาโย”ติ. “กถๆ ปน ภนฺเต เทวตานๆ อธิปฺปาโย”ติ? “ตุมฺหากๆ โข วาเสฏฺฐา อธิปฺปาโย ‘มยๆ ภควโต สรีรๆ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา ทกฺขิเณน ทกฺขิณๆ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรๆ ทกฺขิณโต นครสฺส ภควโต สรีรๆ ฌาเปสฺสามา’ติ; เทวตานๆ โข วาเสฏฺฐา อธิปฺปาโย ‘มยๆ ภควโต สรีรๆ ทิพฺเพหิ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรๆ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นครๆ ปเวเสตฺวา มชฺเฌน มชฺฌๆ นครสฺส หริตฺวา ปุรตฺถิเมน ทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา ปุรตฺถิมโต นครสฺส มกุฏพนฺธนๆ นาม มลฺลานๆ เจติยๆ เอตฺถ ภควโต สรีรๆ ฌาเปสฺสามา’ติ. “ยถา ภนฺเต เทวตานๆ อธิปฺปาโย ตถา โหตู”ติ.

๒๒๙. เตน โข ปน สมเยน กุสินารา ยาว สนฺธิสมลสงฺกฏีรา ชณฺณุมตฺเตน โอธินา มนฺทารวปุปฺเผหิ สนฺถตา โหติ. อถ โข เทวตา จ โกสินารกา จ มลฺลา ภควโต สรีรๆ ทิพฺเพหิ จ มานุสเกหิ จ นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกโรนฺตา ครุๆ กโรนฺตา มาเนนฺตา ปูเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรๆ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน นครๆ ปเวเสตฺวา มชฺเฌน มชฺฌๆ นครสฺส หริตฺวา ปุรตฺถิเมน ทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา ปุรตฺถิมโต นครสฺส มกุฏพนฺธนๆ นาม มลฺลานๆ เจติยๆ เอตฺถ จ ภควโต สรีรๆ นิกฺขิปึสุ.

๒๓๐. อถ โข โกสินารกา มลฺลา อายสฺมนฺตๆ อานนฺทๆ เอตทโวจุๆ “กถๆ มยๆ ภนฺเต อานนฺท ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชามา”ติ? “ยถา โข วาเสฏฺฐา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ เอวๆ ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพ”นฺติ. “กถๆ ปน ภนฺเต อานนฺท รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺตี”ติ? “รญฺโญ วาเสฏฺฐา จกฺกวตฺติสฺส สรีรๆ อหเตน วตฺเถน เวเฐนฺติ อหเตน วตฺเถน เวเฐตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐนฺติ วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐตฺวา อหเตน วตฺเถน เวเฐนฺติ. เอเตน อุปาเยน ปญฺจหิ ยุคสเตหิ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีรๆ เวเฐตฺวา อายสาย เตลโทณิยา ปกฺขิปิตฺวา อญฺญิสฺสา อายสาย โทณิยา ปฏิกุชฺชิตฺวา สพฺพ

คนฺธานํ จิตกํ กริตฺวา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีรํ ฌาเปนฺติ. จาตุมหาปเถ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส ถูปํ กโรนฺติ เอวํ โข วาเสฏฺฐา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ. ยถา โข วาเสฏฺฐา รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ เอวํ ตถาคตสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพํ. จาตุมหาปเถ ตถาคตสฺส ถูโป กาตพฺโพ. ตตฺถ เย มาลํ วา คนฺธํ วา จุณฺณกํ วา อาโรเปสฺสนฺติ วา อภิวาเทสฺสนฺติ วา จิตฺตํ วา ปสาเทสฺสนฺติ เตสं ตं ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตं หิตาย สุขายา"ติ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา ปุริเส อาณาเปสุ "เตน หิ ภเณ มลฺลานํ วิหตํ กปฺปาสं สนฺนิปาเตถา"ติ.

อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต สรีรํ อหเตน วตฺเถน เวเฐตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐสุ วิหเตน กปฺปาเสน เวเฐตฺวา อหเตน วตฺเถน เวเฐสุ. เอเตน อุปาเยน ปญฺจหิ ยุคสเตหิ ภควโต สรีรं เวเฐตฺวา อายสาย เตลโทณิยา ปกฺขิปิตฺวา อญฺญิสฺสา อายสาย โทณิยา ปฏิกุชฺชิตฺวา สพฺพคนฺธานํ จิตกํ กริตฺวา ภควโต สรีรं จิตกํ อาโรเปสุ.

มหากสฺสปตฺเถรวตฺถุ

๒๓๑. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปาวายา กุสินารํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน โหติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิ. เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร อาชีวโก กุสินารายา มนฺทารวปุปฺผํ คเหตฺวา ปาวํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน โหติ. อทฺทสา โข อายสฺมา มหากสฺสโป ตं อาชีวกํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตं ทิสฺวา ตं อาชีวกํ เอตทโวจ "อปาวุโส อมฺหากं สตฺถารं ชานาสี"ติ? "อามาวุโส ชานามิ อชฺช สตฺตาหปรินิพฺพุโต สมโณ โคตโม. ตโต เม อิทं มนฺทารวปุปฺผं คหิต"นฺติ. ตตฺถ เย เต ภิกฺขู อวีตราคา อปฺเปกจฺเจ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ ฉินฺนปาตं ปปตนฺติ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ "อติขิปฺปํ ภควา ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ สุคโต ปรินิพฺพุโต อติขิปฺปํ จกฺขุं โลเก อนฺตรหิโต"ติ. เย ปน เต ภิกฺขู วีตราคา เต สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ "อนิจฺจา สงฺขารา ตं กุเตตฺถ ลพฺภา"ติ.

๒๓๒. เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม วุฑฺฒปพฺพชิโต ตสฺสं ปริสายं นิสินฺโน โหติ. อถ โข สุภทฺโท วุฑฺฒปพฺพชิโต เต ภิกฺขู เอตทโวจ "อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ สุมุตฺตา มยं เตน มหาสมเณน. อุปทฺทุตา จ โหม 'อิทं โว กปฺปติ อิทं โว น กปฺปตี'ติ. อิทานิ ปน มยं ยं อิจฺฉิสฺสาม ตं กริสฺสาม ยं น อิจฺฉิสฺสาม น ตं กริสฺสามา"ติ. อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อลं อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ. ननु เอตं อาวุโส ภควตา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตं 'สพฺเพหิว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว'. ตं กุเตตฺถ อาวุโส ลพฺภา. 'ยं ตं ชาตं ภูตं สงฺขตं ปโลกธมฺมं ตं ตถาคตสฺสาปิ สรีรं มา ปลุชฺชี'ติ เนตं ฐานं วิชฺชตี"ติ.

๒๓๓. เตน โข ปน สมเยน จตฺตาโร มลฺลปาโมกฺขา สีสนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา "มยं ภควโต จิตกं อาหิมฺเปสฺสามา"ติ น สกฺโกนฺติ อาหิมฺเปตุं. อถ โข โกสินารกา มลฺลา อายสฺมนฺตं อนุรุทฺธं เอตทโวจุं "โก นุ โข ภนฺเต อนุรุทฺธ เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเม จตฺตาโร มลฺลปาโมกฺขา สีสนฺหาตา อหตานิ วตฺถานิ นิวตฺถา 'มยं ภควโต จิตกं อาหิมฺเปสฺสามา'ติ น สกฺโกนฺติ อาหิมฺเปตุ"นฺติ? "อญฺญถา โข วาเสฏฺฐา เทวตานํ อธิปฺปาโย"ติ. "กถं ปน ภนฺเต เทวตานํ อธิปฺปาโย"ติ? "เทวตานํ โข วาเสฏฺฐา อธิปฺปาโย 'อยं อายสฺมา มหา

กสฺสโป ปาวาย กุสินารํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปฺปนฺโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ. น ตาว ภควโต จิตฺโก ปชฺชลิสฺสติ ยาวายสฺมา มหากสฺสโป ภควโต ปาเท สิรสา น วนฺทิสฺสตี”ติ. “ยถา ภนฺเต เทวตานํ อธิปฺปาโย ตถา โหตู”ติ.

๒๓๔. อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป เยน กุสินารา มกุฏพนฺธนํ นาม มลฺลานํ เจติยํ เยน ภควโต จิตฺโก เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา อญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทิ. ตานิปิ โข ปญฺจภิกฺขุสตานิ เอกํสํ จีวรํ กตฺวา อญฺชลึ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทึสุ. วนฺทิเต จ ปนายสฺมตา มหากสฺสเปน เตหิ จ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สยเมว ภควโต จิตฺโก ปชฺชลิ.

๒๓๕. ฌายมานสฺส โข ปน ภควโต สรีรสฺส ยํ อโหสิ ฉวีติ วา จมฺมนฺติ วา มํสนฺติ วา นฺหารูติ วา ลสิกาติ วา ตสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสิ; สรีราเนว อวสิสฺสึสุ. เสยฺยถาปิ นาม สปฺปิสฺส วา เตลสฺส วา ฌายมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายติ น มสิ; เอวเมว ภควโต สรีรสฺส ฌายมานสฺส ยํ อโหสิ ฉวีติ วา จมฺมนฺติ วา มํสนฺติ วา นฺหารูติ วา ลสิกาติ วา ตสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสิ; สรีราเนว อวสิสฺสึสุ. เตสญฺจ ปญฺจนฺนํ ทุสฺสยุคสตานํ ทฺเวว ทุสฺสานิ น ฑยฺหึสุ ยญฺจ สพฺพอพฺภนฺตริมํ ยญฺจ พาหิรํ. ทฑฺเฒ จ โข ปน ภควโต สรีเร อนฺตลิกฺขา อุทกธารา ปาตุภวิตฺวา ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ. อุทกสาลโตปิ อพฺภุนฺนมิตฺวา ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ. โกสินารกาปิ มลฺลา สพฺพคนฺโธทเกน ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสุํ. อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต สรีรานิ สตฺตาหํ สนฺถาคาเร สตฺติปญฺชรํ กริตฺวา ธนุปาการํ ปริกฺขิปาเปตฺวา นจฺเจหิ คีเตหิ วาทิเตหิ มาเลหิ คนฺเธหิ สกฺกรึสุ ครุํ กรึสุ มาเนสุ ปูเชสุ.

สรีรธาตุวิภาชนํ

๒๓๖. อสฺโสสิ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย อหมฺปิ ขตฺติโย อหมฺปิ อรหามิ ภควโต สรีรานํ ภาคํ อหมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามี”ติ.

อสฺโสสุํ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุํ “ภควาปิ ขตฺติโย มยมฺปิ ขตฺติยา มยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสฺโสสุํ โข กปิลวตฺถุวาสี สกฺยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข กปิลวตฺถุวาสี สกฺยา โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุํ “ภควา อมฺหากํ ญาติเสฏฺโ ม ยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสฺโสสุํ โข อลฺลกปฺปกา พุลโย “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข อลฺลกปฺปกา พุลโย โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุํ “ภควาปิ ขตฺติโย มยมฺปิ ขตฺติยา ม ยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ

อสฺโสสุ โข รามคามกา โกฬิยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข รามคามกา โกฬิยา โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุ “ภควาปิ ขตฺติโย มยมฺปิ ขตฺติยา มยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ.

อสฺโสสิ โข เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมโณ “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมโณ โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสิ “ภควาปิ ขตฺติโย อหํ ปิสฺมิ พฺราหฺมโณ อหมฺปิ อรหามิ ภควโต สรีรานํ ภาคํ อหมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามี”ติ.

อสฺโสสุ โข ปาเวยฺยกา มลฺลา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข ปาเวยฺยกา มลฺลา โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุ “ภควาปิ ขตฺติโย มยมฺปิ ขตฺติยา มยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ.

เอวํ วุตฺเต โกสินารกา มลฺลา เต สงฺเฆ คเณ เอตทโวจุ “ภควา อมฺหากํ คามกฺเขตฺเต ปรินิพฺพุโต น มยํ ทสฺสาม ภควโต สรีรานํ ภาค”นฺติ.

๒๓๗. เอวํ วุตฺเต โทโณ พฺราหฺมโณ เต สงฺเฆ คเณ เอตทโวจ —

“สุณนฺตุ โภนฺโต มม เอกวาจํ
อมฺหาก. พุทฺโธ อหุ ขนฺติวาโท.
น หิ สาธุ ยํ อุตฺตมปุคฺคลสฺส
สรีรภาเค สิยา สมฺปหาโรฯ
สพฺเพว โภนฺโต สหิตา สมคฺคา
สมฺโมทมานา กโรมฏฺฐภาเค.
วิตฺถาริกา โหนฺตุ ทิสาสุ ถูปา
พหู ชนา จกฺขุมโต ปสนฺนา”ติฯ

๒๓๘. “เตน หิ พฺราหฺมณ ตฺวญฺเญว ภควโต สรีรานิ อฏฺฐธา สมํ สวิภตฺตํ วิภชาหี”ติ. “เอวํ โภ”ติ โข โทโณ พฺราหฺมโณ เตสํ สงฺฆานํ คณานํ ปฏิสฺสุตฺวา ภควโต สรีรานิ อฏฺฐธา สมํ สุวิภตฺตํ วิภชิตฺวา เต สงฺเฆ คเณ เอตทโวจ “อิมํ เม โภนฺโต ตุมฺหํ ททนฺตุ อหมฺปิ ตุมฺหสฺส ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามี”ติ. อทํสุ โข เต โทณสฺส พฺราหฺมณสฺส ตุมฺหํ.

อสฺโสสุ โข ปิปฺปลิวนิยา โมริยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข ปิปฺปลิวนิยา โมริยา โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุ “ภควาปิ ขตฺติโย มยมฺปิ ขตฺติยา มยมฺปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภาคํ มยมฺปิ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ กริสฺสามา”ติ. “นตฺถิ ภควโต สรีรานํ ภาโค วิภตฺตานิ ภควโต สรีรานิ. อิโต องฺคารํ หรถา”ติ. เต ตโต องฺคารํ หรึสุ.

ธาตุถูปปูชา

๒๓๙. อถ โข ราชา มาคโธ อชาตสตฺตุ เวเทหิปุตฺโต ราชคเห ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ อกาสิ. เวสาลิกาปิ ลิจฺฉวี เวสาลิยํ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ อกํสุ. กปิลวตฺถุวาสีปิ สกฺยา กปิลวตฺถุสฺมึ ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ อกํสุ. อลฺลกปฺปกาปิ พุลโย อลฺลกปฺเป ภควโต สรีรานํ ถูปญฺจ มหญฺจ อกํสุ. รามคามกาปิ โกฬิยา รามคาเม

ภควโต สรีรานำ ถูปญฺจ มหญฺจ อกำสุ. เวฏฺฐทีปโกปิ พฺราหฺมโณ เวฏฺฐทีเป ภควโต สรีรานำ ถูปญฺจ มหญฺจ อกาสิ. ปาเวยฺยกาปิ มลฺลา ปาวายำ ภควโต สรีรานำ ถูปญฺจ มหญฺจ อกำสุ. โกสินารกาปิ มลฺลา กุสินารายำ ภควโต สรีรานำ ถูปญฺจ มหญฺจ อกำสุ. โทโณปิ พฺราหฺมโณ ตุมฺพสฺส ถูปญฺจ มหญฺจ อกาสิ. ปิปฺปลิวนิยาปิ โมริยา ปิปฺปลิวเน องฺคารานำ ถูปญฺจ มหญฺจ อกำสุ. อิติ อฏฺฐ สรีรถูปา นวโม ตุมฺพถูโป ทสโม องฺคารถูโป. เอวเมตำ ภูตปุพฺพนฺติ.

๒๔๐. อฏฺฐโทณำ จกฺขุมโต สรีรำ สตฺตโทณำ ชมฺพุทีเป มเหนฺติ
เอกญฺจ โทณำ ปุริสวรุตฺตมสฺส รามคาเม นาคราชา มเหติ.
เอกาหิ ทาฐา ติทิเวหิ ปูชิตา เอกา ปน คนฺธารปุเร มหียติ
กาลิงฺครญฺโญ วิชิเต ปุเนกำ เอกำ ปน นาคราชา มเหติ.

ตสฺเสว เตเชน อยำ วสุนฺธรา
อายาคเสฏฺเจหิ มหี อลงฺกตา
เอวำ อิมำ จกฺขุมโต สรีรำ
สุสกฺกตำ สกฺกตสกฺกเตหิ.

เทวินฺทนาคินฺทนรินฺทปูชิโต
มนุสฺสินฺทเสฏฺเจหิ ตเถว ปูชิโต
ตำ วนฺทถ ปญฺชลิกา ลภิตฺวา
พุทฺโธ หเว กปฺปสเตหิ ทุลฺลโภติ.

จตฺตาลีส สมา ทนฺตา เกสา โลมา จ สพฺพโส
เทวา หรึสุ เอเกกำ จกฺกวาฬปรมฺปรา"ติ.

มหาปรินิพฺพานสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ ตติยำ.